

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Raport z analizy desk-research programów praktyk pedagogicznych

Opracowany w ramach projektu

***Przez praktykę do zawodu
– Program Praktyk Pedagogicznych
w Wyższej Szkole Humanitas***

WYŻSZA SZKOŁA
HUMANITAS

SOSNOWIEC 2011

Raport opracowany przez
Institut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. 4 A
90-248 Łódź
tel. (42) 633 17 19
fax. (42) 209 36 85

Raport opracował zespół w składzie:
Piotr Błędowski
Joanna Stopolska
Agata Węzyk

Skład:
Katarzyna W. Czepiel

Copyright by
Oficyna Wydawnicza „Humanitas”
ul. Kilińskiego 43
41-200 Sosnowiec
tel.: 032 363 12 25
e-mail: wydawnictwo@humanitas.edu.pl
dystribucja@humanitas.edu.pl
ISBN: 978-83-61991-21-2

Wydanie I
Sosnowiec 2011

Realizacja wydawnicza:
AWR EDYTOR, Katowice
www.edytor.pl

Spis treści

1.	Streszczenie	5
2.	Wprowadzenie	7
3.	Praktyki pedagogiczne w procesie kształcenia nauczycieli	11
3.1.	Akty prawne regulujące organizację i przebieg praktyk pedagogicznych.....	15
3.2.	Wytyczne oraz postulaty Unii Europejskiej w zakresie kształcenia nauczycieli	25
3.3.	Realia kształcenia nauczycieli w Polsce	30
3.4.	Krajowe oraz międzynarodowe projekty dotyczące praktyk pedagogicznych.....	33
4.	Metodologia analizy <i>desk-research</i> przeprowadzonej w ramach projektu	39
5.	Wyniki analizy <i>desk-research</i> programów praktyk pedagogicznych.....	43
5.1	Analiza programów praktyk na kierunku pedagogika.....	43
5.2.	Analiza programów praktyk na kierunku filologia angielska	61
6.	Wnioski z analizy programów praktyk pedagogicznych	75
	Bibliografia	79
	Spis tabel	83

1. Streszczenie

Praktyki pedagogiczne stanowią niezwykle istotny element procesu kształcenia przyszłych nauczycieli. Dzieje się tak, gdyż za ich pośrednictwem studenci mają m.in. możliwość sprawdzenia zdobytej wiedzy teoretycznej – w praktyce oraz konfrontacji wyobrażeń nt. wykonywania zawodu nauczyciela – z rzeczywistymi warunkami pracy w placówkach, gdzie zatrudniani są przedstawiciele tej profesji. Praktyki pedagogiczne są realizowane zgodnie z opracowywanymi odrębnie przez poszczególne uczelnie – programami praktyk, które z kolei są tworzone z uwzględnieniem ogólnych regulacji zawartych w treści określonych aktów prawnych. Oczywiście, ze względu na członkostwo Polski w UE, opracowywanie programów praktyk powinno bazować także na wytycznych i dyrektywach unijnych, które wyznaczają pożądany przebieg edukacji nauczycieli – przez co wpływają na poszczególne etapy tego procesu – również takie jak organizacji i odbywanie praktyk.

Jak już zasygnalizowano, zapisy w krajowych aktach prawnych odnoszące się do problematyki praktyk, mają charakter ramowy, a szkoły wyższe dysponują względną autonomią odnośnie precyzowania poszczególnych ich aspektów. Wyniki przeprowadzonej analizy *desk-research*, którą objęto 20 programów praktyk realizowanych na kierunku pedagogika (specjalność: zintegrowana edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym lub pokrewne) oraz 12 tego typu programów obowiązujących na kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska) potwierdzają, że brak jest jednolitego wzorca przygotowywania takich dokumentów.

Wskazanie modelowego schematu jest tym bardziej utrudnione, iż część programów odnosi się do tych samych elementów praktyk – w zupełnie inny sposób i za pomocą odmiennych sformułowań. Ponadto, w efekcie dokonania analizy, możliwe stało się stwierdzenie, że zakres oraz zawartość poszczególnych programów są wzajemnie zróżnicowane, a szczególnie duży nacisk jest położony na tworzenie formalnej dokumentacji przebiegu praktyk. Jej skompletowanie i dostarczenie do macierzystej uczelni jest niezbędne i stanowi podstawę uzyskania zaliczenia tego etapu kształcenia na studiach. Warto jednak zaznaczyć, że w części przypadków struktura wskazań, uzyskana poprzez zastosowanie szeregu kategorii analitycznych, pozwoliła na stwierdzenie, że dany program stanowił dokument kompleksowy i odznaczał się dużą szczegółowością

2. Wprowadzenie

Niniejszy raport został przygotowany w trakcie realizacji projektu *Przez praktykę do zawodu – Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas*, który jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej – w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty.

Ogólny cel projektu stanowi zwiększenie potencjału wybranych placówek, których organem prowadzącym jest Miasto Sosnowiec – w zakresie realizacji praktyk pedagogicznych, a także poszerzenie kompetencji niezbędnych do pracy w zawodzie nauczyciela – wśród studentek/studentów Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu. Do osiągnięcia wspomnianego celu ogólnego ma się przyczynić zrealizowanie szeregu celów szczegółowych, w tym – opracowanie innowacyjnego Programu Praktyk Pedagogicznych, który będzie uwzględniał m.in. wnioski z analizy, sformułowane w treści niniejszego raportu. Ponadto, w celu szerokiego upowszechnienia rezultatów przeprowadzonych prac badawczych raport ten zostanie udostępniony instytucjom oraz placówkom oświatowym zlokalizowanym w województwie śląskim.

Opracowany raport zawiera najistotniejsze informacje dotyczące aktualnego systemu praktyk pedagogicznych w Polsce, wyodrębnione w efekcie dokonanej analizy danych zastanych. Jednocześnie, w treści raportu zaprezentowane zostały wyniki przeprowadzonej analizy *desk-research* o charakterze porównawczym, odnoszące się do poszczególnych aspektów praktyk

pedagogicznych – realizowanych przez studentów kierunków: pedagogika oraz filologia angielska – na wybranych polskich uczelniach (ze szczególnym uwzględnieniem uczelni zlokalizowanych w województwie śląskim). W trakcie procedury badawczej, dzięki opracowaniu i zastosowaniu szeregu kategorii analitycznych, zagregowane oraz rozpatrzone zostały dane dotyczące m.in. celów praktyk, ich wymiaru czasowego, miejsc odbywania praktyk, a także sposobu finansowania oraz ewaluacji praktyk. W tym względzie przeprowadzone badanie miało charakter diagnostyczno-eksploracyjny, a jego celem było wprowadzenie do omawianej problematyki – poprzez poznanie zasad organizacji oraz odbywania praktyk pedagogicznych przez studentów w/w kierunków kształcących się na różnego typu uczelniach wyższych w Polsce.

W pierwszej części raportu przedstawiono najważniejsze zagadnienia, związane z działaniami podejmowanymi w celu praktycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela. Wobec powyższego ten fragment opracowania poświęcono m.in. analizie treści polskich aktów prawnych, które regulują organizację oraz przebieg praktyk pedagogicznych oraz rozpatrzeniu unijnych wytycznych dotyczących kształcenia nauczycieli (które stanowiąc proces nadrzędny, w określonym stopniu może wpływać na tematykę i przebieg praktyk). W opracowaniu przedstawiono również informacje na temat poszczególnych projektów i inicjatywy, których realizacja ma służyć zwiększeniu stopnia praktycznego przygotowania przyszłych nauczycieli – do wykonywania przez nich zawodu w różnych typach placówek oświatowych.

W drugiej części raportu przedstawiono procedurę zastosowaną w trakcie analizy *desk-research* programów praktyk pedagogicznych (ze szczegółowym opisem sposobu doboru próby badawczej), w których uczestniczą studenci filologii angielskiej (specjalność nauczycielska) i pedagogiki, kształcący się na wybranych uczelniach w kraju. Następnie zaprezentowano uzyskane wyniki analizy, przy czym dokonano tego z zachowaniem podziału na kierunek studiów, do którego odnosiły się rozpatrywane programy praktyk.

Ostatnia część niniejszego opracowania zawiera najważniejsze wnioski dotyczące praktyk pedagogicznych – w kontekście postulatów polskiej i unijnej polityki kształcenia nauczycieli. Wnioski te zostały sformułowane w oparciu o przeprowadzoną analizę *desk-research* i stanowią podstawę, na bazie której w ramach projektu przygotowany zostanie innowacyjny Program Praktyk Pedagogicznych.

3. Praktyki pedagogiczne w procesie kształcenia nauczycieli

Praca nauczyciela stanowi pewnego rodzaju powołanie. Podobnie jak zawód lekarza czy sędziego – nauczyciele są zaliczani do grupy tzw. zawodów zaufania społecznego, których przedstawiciele powinni być wyposażeni nie tylko w kompetencje oraz wiedzę – lecz również legitymizować się posiadaniem określonych cech osobowości. Wśród tego typu cech, którymi powinni odznaczać się dobrzy i skuteczni nauczyciele można przykładowo wymienić: empatię (zdolność do wczuwania się w stany emocjonalne oraz sytuację innych osób), podmiotowy stosunek do podopiecznych, aktywność i potrzebę oddziaływania oraz poczucie odpowiedzialności, za to kim w przyszłości będą ich uczniowie i in.¹ Powyższe stwierdzenia są o tyle zasadne, iż nauczyciele mają do spełnienia ważną misję społeczną, której istota polega zarówno na nauczaniu młodych ludzi, jak również wychowywaniu ich – poprzez przekazanie im pewnych wartości czy podtrzymywanie tożsamości kulturowej oraz narodowej. Widoczne staje się zatem, iż wykonywanie zawodu nauczyciela wymaga posiadania nie tylko „twardej wiedzy” przedmiotowej, ale również znajomości zasad psychologii, pedagogiki, dydaktyki oraz zasobu uzdolnień do prowadzenia działań pedagogicznych². Mimo wysokich wymagań względem nauczycieli,

¹ Zob. Jankowska M., *Rola nauczyciela w kształtowaniu dojrzałej osobowości ucznia* [w:] Jaworska A, Zalewska S. (red.), *Myśl pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, Wydawnictwo SWPR, Warszawa 2006, s. 99.

² Zob. Chodorowska-Chromiec M., *Nauczyciel – kto to?*, <http://89.174.255.22/nawewszkole/archiwum/2003/12/nauczyciel.html> [data dostępu: 22.11.2010].

w Polsce zawód ten nie cieszy się obecnie takim prestiżem jak miało to miejsce w przeszłości, a jego wykonywanie nie jest związane z otrzymywaniem znaczącej gratyfikacji pieniężnej. Warto jednak zaznaczyć, że wyniki badań wskazują, iż motywacja finansowa jest ostatnim czynnikiem, który wpływa na wybór zawodu nauczyciela przez daną osobę. Głównymi powodami są w tym przypadku raczej motywy o charakterze pozafinansowym, takie jak satysfakcja osiągnięta z pracy z dziećmi i młodzieżą czy możliwość dłuższego wypoczynku³.

Należy ponownie podkreślić, że aby nauczyciele mogli w sposób efektywny pełnić swoje role zawodowe – muszą wykazać się nie tylko znajomością przedmiotu, którego nauczają lecz również posiadać kwalifikacje, które pozwolą im przekazywać wiedzę, jaką sami dysponują, a także kształtować wśród uczniów określone cechy osobowości. Takie kwalifikacje powinny być kształcone w odniesieniu do przyszłych nauczycieli – już w trakcie trwania studiów, a nie dopiero podczas pracy zawodowej⁴. Jednocześnie uwagę zwraca fakt, że zdaniem osób, które już pracują jako nauczyciele – kształcenie w tym kierunku (...) *charakteryzuje się „przeteoretyzowaniem” przekazywanych treści*⁵. W kontekście kształcenia akademickiego przyszłych nauczycieli szereg zarzutów formułowanych jest również ze strony studentów, którzy twierdzą, że (...) *przekazywane im treści*

³ *Praca w zawodzie nauczyciela nieopłacalna*, <http://www.egospodarka.pl/45510,Praca-w-zawodzie-nauczyciela-nieoplacalna,1,39,1.html> [data dostępu: 22.11.2010].

⁴ Oczywiście należy pamiętać, że zdobywanie wiedzy i kwalifikacji powinno mieć charakter procesualny i trwać przez całe życie jednostki np. w ramach kształcenia ustawicznego. Jednak nie sposób zaprzeczyć, jak bardzo jest ono ważne – zwłaszcza na początku drogi zawodowej.

⁵ Włoch S., *Kształcenie nauczycieli w szkołach wyższych – szanse i zagrożenia* [w:] Smak E. (red.), *Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli wobec założeń europejskiej polityki edukacyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003, s. 32.

*koncentrują się wokół samej teorii, często niezwiązanej z problematyką wychowawczą, brak jest wiedzy o zastosowaniu tej teorii w praktyce, brak także przygotowania nauczycieli do rozwiązywania problemów wychowawczych*⁶. Nie ulega natomiast wątpliwości, że praca nauczyciela ma niezwykle specyficzny charakter, gdyż jak już wskazano, nie ogranicza się do prostej, jednokierunkowej transmisji wiedzy, lecz jest dynamiczna i wszechstronna. Pociąga za sobą wykonywanie wielu czynności oraz pełnienie różnorodnych funkcji np. wychowawcy, opiekuna, organizatora procesu nauczania czy doradcy. Aby zapoznać się z zadaniami i obowiązkami (zarówno tymi „tradycyjnymi”, jak i nowymi – stanowiącymi pochodną współczesnych przemian gospodarczych, kulturowych etc.), które przyjdzie im realizować w ramach poszczególnych funkcji – już na etapie wczesnego kształcenia (studiów) przyszli nauczyciele muszą mieć możliwość sprawdzenia się w praktyce, skonfrontowania swoich przekonań, umiejętności, wiedzy teoretycznej z rzeczywistymi warunkami, w których przebiega proces edukacji młodzieży. Oczywiście jest to jedynie „pierwszy krok”, ponieważ dopiero w trakcie pracy zawodowej i zdobywania kolejnych doświadczeń będą oni mogli doskonalić swój warsztat oraz zwiększać posiadany zasób wiedzy i kwalifikacji. Niemniej jednak, istotne jest, by dać studentom – przyszłym nauczycielom szansę kontaktu z realnym środowiskiem, w jakim przyjdzie im pracować. W przeciwnym wypadku zdobywana wiedza jest rozdzielana od praktyki, przez co staje się czymś odległym, nierealnym, a przez to – bezwartościowym⁷. W tym względzie niezbędne staje się (...) *wiązanie procesu*

⁶ Ibidem, s. 32-33.

⁷ Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 111.

oponowywania wiadomości z jednoczesnym ich stosowaniem, czyli posługiwanie się nimi przy rozwiązywaniu zadań praktycznych⁸. Dlatego też nieodłącznym elementem przygotowania studentów do pracy w zawodzie nauczyciela są praktyki pedagogiczne, które zawierają (...) elementy realizacji zasady wiązania teoretycznego kształcenia nauczycieli z praktyką szkolną⁹. Dobrze zaplanowane i zrealizowane praktyki pedagogiczne pozwolą bowiem przyszłym nauczycielom obserwować zachowania uczniów oraz sposób postępowania doświadczonych pedagogów. Ponadto, umożliwią im one wypróbowanie w praktyce wiedzy, którą mogli zdobyć w trakcie studiów i opanowanie (nawet w niewielkim stopniu – ze względu na czas trwania) tzw. umiejętności wychowawczych (efektywnej komunikacji, pracy z grupą, rozwiązywania konfliktów etc.)¹⁰. W odniesieniu do powyższych wniosków należy zatem podkreślić, że znaczenie praktyk pedagogicznych w kształceniu nauczycieli jest trudne do przecenienia – zwłaszcza, kiedy są one integralnym i pełnoprawnym elementem tego procesu oraz faktycznie pozwalają ich uczestnikom osiągnąć zakładane cele. Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, że praktyki pedagogiczne stanowią w istocie *początek procesu stawania się nauczycielem*¹¹.

⁸ Ibidem, s. 111.

⁹ Włoch S., op. cit., s. 34.

¹⁰ Kuzitowicz W., O kształceniu do zawodu nauczyciela, http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html [data dostępu: 23.11.2010].

¹¹ Jakóbowski J., *Praktyki pedagogiczne w procesie edukacji nauczycieli* [w:] Ossowski R. (red.), *System kształcenia i doskonalenia nauczycieli: materiały z konferencji naukowej w Bydgoszczy*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1994.

W celu wprowadzenia do omawianej problematyki, w następnym podrozdziale raportu zaprezentowane zostały najważniejsze informacje dotyczące aktów prawnych, które w Polsce formalnie określają poszczególne elementy procesu kształcenia nauczycieli – w tym – organizację oraz realizację praktyk pedagogicznych.

3.1. Akty prawne regulujące organizację i przebieg praktyk pedagogicznych

W polskim prawodawstwie funkcjonują określone akty prawne (ustawy i rozporządzenia właściwego ministra), których treść reguluje poszczególne kwestie związane z edukacją, nauką i szkolnictwem wyższym, a także kształceniem nauczycieli. Wspomniane regulacje m.in. definiują warunki, jakie należy spełnić, by zostać nauczycielem oraz wskazują możliwe drogi uzyskania kwalifikacji, które są niezbędne do podjęcia pracy w zawodzie nauczyciela.

W niniejszym podrozdziale omówione zostały zatem najważniejsze dokumenty ustanawiające standardy kształcenia nauczycieli oraz będące podstawą organizacji praktyk pedagogicznych dla studentów.

- **Ustawa z dnia 27.07.2005 Prawo o szkolnictwie wyższym¹²**

Ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym* to nadrzędny akt prawny regulujący funkcjonowanie publicznych i niepublicznych uczelni wyższych w Polsce, a przez to odnoszący się również do kwestii kształcenia studentów – przyszłych nauczycieli, którzy zgodnie z założeniami unijnej polityki edukacyjnej¹³ powinni legitymować się wykształceniem wyższym. Ustawa jest dokumentem dość ogólnie sformułowanym, przy czym w jej treści niejednokrotnie wskazywane są odpowiednie źródła (inne akty prawne), w obrębie których należy szukać szczegółowych wytycznych odnośnie poszczególnych aspektów funkcjonowania szkolnictwa wyższego – w tym również odbywania przez przyszłych nauczycieli praktyk pedagogicznych.

W kontekście rozpatrywanej problematyki istotny jest pkt 2 art. 9 ustawy¹⁴, w którego treści stwierdzone zostało, iż standardy kształcenia na poszczególnych kierunkach, zawierające informacje m.in. na temat praktyk studenckich, jako elementu procesu kształcenia oraz warunków niezbędnych do ukończenia studiów, określa odpowiednie rozporządzenie ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego. Jednocześnie w pkt 3 art. 9 znalazł się zapis, iż w drodze rozporządzenia w/w ministra określone są (z uwzględnieniem zapotrzebowania generowanego przez rynek pracy) również standardy kształcenia przygotowującego do

¹² *Ustawa z dnia 27 lipca 2005r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365).

¹³ *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf [data dostępu: 25.11.2010].

¹⁴ Do problematyki kształcenia nauczycieli odnosi się już art. 8, w którym uregulowana została kwestia związana z liczbą przedmiotów, jakiej mogą nauczać osoby, które ukończyły studia pierwszego stopnia w specjalności nauczycielskiej.

wykonywania zawodu nauczyciela. Przy czym standardy te mają uwzględniać: kwalifikacje absolwenta, przedmioty kształcenia pedagogicznego, w tym w zakresie wychowania, przygotowanie do nauczania dwóch przedmiotów (rodzajów zajęć), przygotowanie w zakresie technologii informacyjnej, w tym wykorzystanie jej w wyuczonych specjalnościach, naukę języka obcego w wymiarze zajęć umożliwiającym uzyskanie jego zaawansowanej znajomości, treści programowe i wymagane umiejętności, czas trwania studiów oraz – co bardzo istotne odniesieniu do tematyki niniejszego raportu – sposób organizacji praktyk. Z ministrem właściwym ds. szkolnictwa wyższego (oraz innymi organami władzy i administracji publicznej) współpracuje z kolei Rada Główna Szkolnictwa Wyższego. Warto zaznaczyć, że współpraca ta dotyczy m.in. przedstawiania przez Radę propozycji nazw kierunków studiów, a także wspomnianych standardów kształcenia (które są określane w oparciu o art. 9 pkt 1-3 Ustawy).

Ponadto w treści przytoczonej Ustawy znalazły się stwierdzenia (m.in. w artykułach 17, 160, 166), jakie dokumenty mogą regulować procedury związane z organizacją studiów (statut uczelni, regulamin studiów, uchwały Senatu uczelni), co odnosi się również do odbywania w toku studiów praktyk pedagogicznych przez studentów. W tym względzie widoczna staje się, że uczelnie mogą (na podstawie w/w dokumentów) w znacznym stopniu samodzielnie decydować o szczegółowych ustaleniach odnośnie organizacji i odbywania praktyk przez studentów.

Treść dokumentu określa także podstawowe prawa i obowiązki studenta, do których należy m.in. *składanie egzaminów, odbywanie praktyk i spełnianie innych wymogów przewidzianych w planie studiów* (pkt 2, ust.2. art. 189).

Oprócz przywoływanej Ustawy, poszczególne aspekty organizacji oraz przebiegu praktyk pedagogicznych regulowane są w treści szeregu innych aktów prawnych, wśród których należy wymienić:

- ***Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli***¹⁵

Powyższy akt prawny jest dokumentem niezwykle istotnym, ponieważ zgodnie ze swoją nazwą określa wymagane standardy kształcenia nauczycieli. Dzięki temu wiadomo, jakie warunki muszą zostać spełnione, aby student/słuchacz zyskał uprawnienia do wykonywania zawodu nauczyciela.

Niezbędny wymóg stanowi uzyskanie wykształcenia wyższego kierunkowego uzyskane w trybie wyższych studiów zawodowych oraz jednolitych bądź uzupełniających studiów magisterskich (w przypadku studiów uzupełniających wymogiem koniecznym jest ukończenie studiów wyższych zawodowych w specjalizacji nauczycielskiej).

¹⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. W sprawie standardów kształcenia nauczycieli* (Dz. U. 2004, nr 207, poz. 2110).

Kształcenie w zawodzie nauczyciela, na mocy powyższego rozporządzenia, odbywa się w ramach tzw. specjalizacji nauczycielskiej, która obejmuje:

- kształcenie kierunkowe – które przygotowuje merytorycznie w zakresie przedmiotu (zajęć), realizowane w ramach kierunku studiów w taki sposób, aby absolwent nabył wiedzę i umiejętności odpowiednie do nauczania przedmiotu (prowadzenia zajęć);
- kształcenie nauczycielskie – które przygotowuje do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzone w powiązaniu z kształceniem kierunkowym oraz praktykami pedagogicznymi;
- praktyki pedagogiczne – które służą nabyciu i rozwijaniu umiejętności zawodowych przez praktyczne zajęcia z uczniami, a także umożliwiają poznanie organizacji i funkcjonowania szkół i placówek, realizowane w powiązaniu z kształceniem nauczycielskim;
- kształcenie w zakresie technologii informacyjnej – które przygotowuje do posługiwania się technologią informacyjną, w tym jej wykorzystania w nauczaniu przedmiotu (prowadzeniu zajęć);
- kształcenie w zakresie języka obcego – które umożliwia uzyskanie zaawansowanej znajomości języka.

Szczegółowe cele praktyk pedagogicznych oraz zalecenia dotyczące ich realizacji wymienione zostały w dziale X omawianego Rozporządzenia. Zgodnie z tymi zapisami praktyki pedagogiczne ukierunkowane są zatem na:

- poznanie, w jaki sposób zorganizowana jest praca różnego typu szkół i placówek (zwłaszcza takich, w których absolwenci mogą zostać zatrudnieni);
- opanowanie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
- opanowanie umiejętności prowadzenia obserwacji zajęć i jej dokumentowania;
- opanowanie umiejętności analizy pracy nauczyciela oraz uczniów – w trakcie wspólnego omawiania praktyk przez opiekunów praktyk i studentów.

Zgodnie z zapisami Rozporządzenia studentom odbywającym praktyki zapewnia się określone formy aktywności tj.:

- wizyty w szkołach i innych placówkach związanych z oświatą;
- obserwację zajęć;
- asystowanie nauczycielowi prowadzącemu zajęcia;
- prowadzenie zajęć wspólnie z nauczycielem;
- samodzielne prowadzenie zajęć;
- planowanie i omawianie zajęć prowadzonych przez siebie i innych (nauczycieli, studentów).

W myśl Rozporządzenia, uczelnia jest również odpowiedzialna za utrzymywanie systematycznego kontaktu ze szkołami oraz placówkami, w których studenci odbywają praktykę pedagogiczną.

Niezwykle istotną kwestią regulowaną przez treść Rozporządzenia jest wymiar praktyk (godzinowy) – skorelowany z trybem studiów, o czym świadczą dane przedstawione w tab.1.

Tabela 1. Wymiar godzinowy praktyk pedagogicznych w przypadku okresowego trybu studiów

Tryb studiów	Studia wyższe zawodowe	Studia uzupełniające magisterskie		Studia jednolite magisterskie	
	Dwie specjalności	Jedna specjalność	Dwie specjalności	Jedna specjalność	Dwie specjalności
Minimalny wymiar praktyk pedagogicznych	Łącznie dla dwóch specjalności 180 godzin	35 godzin	45 godzin	150 godzin	210 godzin

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. W sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. 2004, nr 207, poz. 2110)

W treści omawianego dokumentu sformułowany został również zapis, wg którego – w trakcie odbywania praktyk – zajęcia prowadzone przez studenta powinny stanowić, co najmniej 30% czasu przeznaczanego na praktyki pedagogiczne w programie studiów (w przypadku studiów wyższych zawodowych i jednolitych magisterskich). Jednocześnie, co najmniej 40% czasu praktyk powinno być realizowane w trakcie ostatniego roku kształcenia nauczycielskiego, natomiast w trakcie praktyk co najmniej 30 godzin zajęć powinno być realizowane w powiązaniu z kształceniem w zakresie psychologii i pedagogiki.

Ponadto konstrukcja programu studiów – w zakresie przedmiotów: psychologia, pedagogika i dydaktyka przedmiotowa – powinna zapewnić czas na przygotowanie studentów do odbywania praktyki oraz jej omówienie.

Rozporządzenie zawiera także zapis, który jasno określa, że praktyki pedagogiczne muszą zostać udokumentowane¹⁶ i ocenione, przy której to ocenie pod uwagę należy wziąć opinię opiekuna praktyk.

- ***Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12.07.2007 w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki***¹⁷

W odniesieniu do tematyki niniejszego raportu, w treści powyższego rozporządzenia istotny jest przede wszystkim zapis, w myśl którego określa się standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, w tym dla filologii i pedagogiki. Standardy te zostały sformułowane w załącznikach do omawianego Rozporządzenia (są to kolejno *Załącznik 29* oraz *Załącznik 78*), jednak w ich treści kwestii praktyk pedagogicznych poświęcono tylko krótkie wzmianki. W przypadku filologii stwierdzono, iż praktyki powinny trwać nie krócej niż 4 tygodnie, natomiast w przypadku pedagogiki – nie krócej niż 8 tygodni. W przypadku standardów dotyczących obydwu kierunków uznano również, że zasady oraz

¹⁶ Dokumentowanie przebiegu praktyk powinno oczywiście uwzględniać ogólne regulacje odnoszące się do tej kwestii, zawarte w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2006r. W sprawie dokumentacji przebiegu studiów* (Dz. U. 2006, nr 224, poz. 1634).

¹⁷ *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007r. W sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki* (Dz. U. 2007, nr 164 poz. 1166).

formę odbywania praktyk ustala jednostka uczelni prowadząca kształcenie.

W treści Rozporządzenia znalazły się również dwie regulacje dotyczące praktyk ogólnie odbywanych przez studentów. Pierwsza z nich zastrzega, iż praktyki (w wymiarze określonym w standardach kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia) mogą odbywać się w jednostkach gospodarczych, instytucjach publicznych, instytucjach naukowo-badawczych, instytucjach oświatowych, placówkach kultury lub w ramach działalności zorganizowanej przez uczelnie – pozwalającej na osiągnięcie celów praktyk. Druga regulacja stanowi, iż praktyki (zrealizowane w wymiarze określonym w standardach kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia) mogą zostać studentowi zaliczone, w przypadku gdy udokumentuje on posiadane doświadczenie zawodowe lub też prowadzenie działalności – odpowiadającej programowi praktyk.

- ***Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12.03.2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli***¹⁸

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009r. W sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. 2009, nr 50, poz. 400).

W powyższym dokumencie wymienione zostały kwalifikacje niezbędne do podjęcia zatrudnienia w zawodzie nauczyciela w określonych placówkach (m.in. w przedszkolach oraz poszczególnych typach szkół, poradniach psychologiczno-pedagogicznych). Oprócz nauczycieli praktycznej nauki zawodu, na podstawie zapisów zawartych w ww. rozporządzeniu, właściwie wszystkich nauczycieli obowiązuje wykształcenie wyższe (co najmniej I stopnia) kierunkowe lub w zakresie pedagogiki wieku wczesnodziecięcego (w przypadku stanowisk w przedszkolach i nauczaniu w klasach I-III). Możliwa jest również praca w przedszkolu i szkole podstawowej po ukończeniu odpowiedniego zakładu kształcenia nauczycieli. Drugim warunkiem koniecznym do wykonywania zawodu nauczyciela jest posiadanie przygotowania pedagogicznego (chyba, że kandydat ukończył odpowiedni zakład kształcenia nauczycieli).

Rozporządzenie definiuje, czym jest przygotowanie pedagogiczne, opisując je jako: nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, nauczanych w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin w powiązaniu z kierunkiem (specjalnością) kształcenia oraz pozytywnie ocenioną praktyką pedagogiczną w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin (paragraf 1, pkt.3). Z treści tego aktu wynika zatem minimalny wymiar godzinowy praktyki pedagogicznej, jaką każdy kandydat na nauczyciela powinien odbyć, zanim zostanie dopuszczony do pracy w zawodzie.

3.2. Wytyczne oraz postulaty Unii Europejskiej w zakresie kształcenia nauczycieli

Edukacja i oświata zostały uznane za dziedziny niezwykle istotne dla zrównoważonego rozwoju oraz integracji państw zjednoczonych w strukturach Unii Europejskiej. Polska, jako członek UE, zobowiązana jest do przestrzegania unijnych przepisów i dyrektyw w tym zakresie. Przy czym praktyczna implementacja poszczególnych zaleceń nie zawsze przebiega w sposób efektywny, na co wskazano w treści następnego podrozdziału.

Wytyczne Unii Europejskiej zdecydowanie wskazują na konieczność efektywnego kształcenia nauczycieli, wymagania od nich wysokich kwalifikacji, przy jednoczesnym umożliwieniu tej grupie ustawicznego rozwoju zawodowego. Powyższa sytuacja jest pochodną faktu, iż to właśnie nauczyciele wywierają niezaprzeczalny wpływ zarówno na osobowość jak i poziom wiedzy oraz umiejętności swoich podopiecznych – będących przecież obywatelami Zjednoczonej Europy¹⁹. Zgodnie z założeniami *Strategii Lizbońskiej*²⁰, jeden ze strategicznych celów UE stanowi stały wzrost gospodarczy, a środkiem do jego osiągnięcia jest odpowiednio przygotowane i wykształcone społeczeństwo. W odniesieniu do powyższych rozważań można zatem przyjąć, że rozwój zarówno państw, jak i grup społecznych stanowi pochodną występowania i wzajemnego oddziaływania (także pośredniego) wielu elementów. Natomiast wśród tych elementów nie może zabraknąć wiedzy, kwalifikacji oraz

¹⁹ *Common European Principles...*op. cit. [data dostępu: 25.11.2010].

²⁰ *Strategia Lizbońska – droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2002.

wysokiego poziomu motywacji jednostek bezpośrednio uczestniczących w procesie kształcenia innych osób – nauczycieli.

Systemy edukacji w poszczególnych krajach Unii Europejskiej były tworzone i podlegały modyfikacjom pod wpływem warunków społecznych, ekonomicznych, kulturowych i politycznych specyficznych dla danego kraju. Dlatego w obrębie Unii Europejskiej nie występuje jednolity system oświaty, brak jest również ujednoliconych standardów²¹ jeśli chodzi o kształcenie nauczycieli, a tym bardziej proces organizowania oraz realizacji praktyk pedagogicznych. W każdym z krajów unijnych można zaobserwować różnice, co do niezbędnych kwalifikacji zawodowych, czasu kształcenia wstępnego czy instytucji, w których możliwe jest przygotowanie się do zawodu nauczyciela²².

Niemniej jednak opracowano szereg wytycznych, których implementacja jest zalecana w procesie kształcenia nauczycieli w obrębie Unii Europejskiej²³. Wśród nich należy wymienić:

- ***dobrze wykwalifikowaną kadrę***

Ze względu na ogromną rolę, jaką nauczyciele odgrywają w procesie kształtowania kolejnych pokoleń obywateli Unii, bardzo ważne jest, aby w zawodzie tym pracowały osoby o wysokich

²¹ Dokumenty UE nie regulują bezpośrednio kwestii kształcenia w poszczególnych krajach członkowskich, np. ujednolicenia programów kształcenia dla poszczególnych szkół czy kierunków studiów. Określony został cel główny – wykształcenia kompetentnej kadry nauczycielskiej wychowującej i uczącej przyszłych obywateli UE, jednak środki do osiągnięcia tego celu pozostają w gestii rządów państw członkowskich. Sformułowano więc jedynie ogólne zalecenia (nie bezwzględnie obowiązujące przepisy) - np. posiadanie przez nauczyciela wyższego wykształcenia (na poziomie co najmniej licencjatu). O tych zaleceniach mowa jest w dalszej części raportu.

²² Orlikowska K., *Tendencje w kształceniu wstępnym nauczycieli w wybranych krajach Unii Europejskiej (na przykładzie Anglii, Francji i Niemiec)*, <http://www.bolgraph.com.pl/ftp/publikacje/7808.pdf> [data dostępu: 25.11.2010].

²³ *Common European Principles...*, op. cit. [data dostępu: 25.11.2010].

kwalifikacjach. Obowiązkowe w przypadku pedagogów wykształcenie wyższe ma stanowić jeden z elementów gwarantujących uzyskanie właśnie takiego poziomu kwalifikacji – przez obywateli UE (w przypadku nauczycieli praktycznej nauki zawodu bardzo ważne jest również legitymowanie się doświadczeniem zawodowym w odpowiedniej branży). Ponadto istotne jest, aby kształcenie nauczycieli miało charakter wieloaspektowy, obejmowało zarówno znajomość przedmiotu, jak również wiedzę z zakresu pedagogiki, umiejętności społeczne (np. umożliwiające wspieranie uczniów w ich działaniach), rozumienie zjawisk społeczno-kulturowych.

- ***ustawiczne kształcenie***

Uczelnie i instytucje, w których organizowane są praktyki²⁴, powinny współpracować, by zapewnić przyszłym i obecnym nauczycielom optymalne warunki rozwoju. Dzięki temu następowałby ciągle wzrost kwalifikacji oraz efektywności kształcenia ze strony pedagogów. Ponadto, praca naukowo-badawcza nauczycieli mogłaby przynieść wymierne korzyści w postaci zmian w szkołach, ukierunkowanych na zwiększenie ich innowacyjności, skuteczności, w celu dopasowania się do potrzeb społeczeństwa.

- ***mobilność***

To niezwykle istotna wytyczna, także z punktu widzenia niniejszego raportu, ponieważ odnosi się ona bezpośrednio do możliwości rozwoju poprzez praktykę zdobywaną w różnorodnych sytuacjach. Należy zachęcać studentów specjalizacji nauczycielskiej oraz już pracujących nauczycieli do uczestnictwa w różnego rodzaju

²⁴ M.in. szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, przedszkola, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki resocjalizacyjne.

projektach krajowych i międzynarodowych – w celu rozwoju zawodowego²⁵. Ważne jest, aby postulat mobilności odnosił się do obu wskazanych grup odbiorców – zarówno studentów, którzy dopiero będą rozpoczynać swoją drogę zawodową, jak i do nauczycieli, którzy już pracują w swoim zawodzie. Studenci mogliby w ten sposób poznać alternatywne rozwiązania stosowane w innych krajach oraz poszerzyć swoją wiedzę i kompetencje poza treści przekazywane im w trakcie studiów. Z kolei w przypadku nauczycieli, którzy wykonują swój zawód, przykładowo - nauczycieli języków obcych, praktyki zagraniczne (wyjazd do kraju, w którym językiem obowiązującym jest język, którego nauczają) umożliwiające bezpośrednie poznanie żywego języka i kultury stanowiłoby bardzo pomocne doświadczenie²⁶. Dyrektywa mobilności dotyczy nie tylko wyjazdów zagranicznych, lecz winna odnosić się również do możliwości zdobywania doświadczenia, wiedzy teoretycznej i kwalifikacji w różnych placówkach oświatowych, co może przynieść korzystny skutek w postaci nabycia umiejętności efektywnego wykonywania zadania zawodowych w różnorodnych warunkach i w zróżnicowanym środowisku.

- **współpraca partnerska**

Aby kształcenie nauczycieli było skuteczne, uczelnie muszą w ramach partnerstwa współpracować z placówkami oświatowymi, instytucjami oferującymi możliwość odbycia praktyk i innymi podmiotami, np. przedsiębiorstwami. Dzięki wzajemnej pomocy

²⁵ Takie możliwości oferuje np. program Comenius. Oficjalna strona programu: <http://comenius.org.pl/> [data dostępu: 14.12.2010].

²⁶ Kelly M. I in., *European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference. Final Report*, http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc477_en.pdf [data dostępu: 26.11.2010].

zaangażowane strony mogą odnieść wymierne korzyści: uczelnie zabezpieczają sobie dopływ informacji na temat praktycznych działań i możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii w obszarze nauczania oraz adekwatne do potrzeb procesu kształcenia – placówki, w których studenci mogą praktykować. Szkoły i inne instytucje oświatowe mają natomiast dostęp do wyników najnowszych danych i innowacyjnych rozwiązań wypracowanych na gruncie teorii, badań i wymiany doświadczeń między różnymi ośrodkami naukowymi.

Powyższe wnioski wynikają m.in. z zaobserwowanych przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny problemów w dziedzinie kształcenia nauczycieli. Zgodnie z opinią EKES²⁷ należy zadbać o to, by zawód nauczyciela wiązał się z kwalifikacjami, które odpowiadają potrzebom społeczeństwa, wynikającym z nieustannych zmian, rozwoju technologii, globalizacji, spotykania się wielu kultur, itp. Ważne jest, by wypracować i utrzymywać równowagę między dwoma kierunkami kształcenia nauczycieli: akademickim (wiedza teoretyczna, przedmiotowa) oraz psychologiczno-pedagogicznym z nastawieniem na praktykę (wiedza z zakresu psychologii i pedagogiki, a także rozwój konkretnych umiejętności, np. prowadzenia zajęć, motywowania do nauki, praca w zespole). EKES zaleca również ustawiczne kształcenie nauczycieli, wychodząc z założenia, że kształcenie wstępne to tylko początkowy etap szerszego procesu wyposażenie nauczyciela w podstawowe narzędzia. Niezależnie od nauczanych treści i kompetencji oraz samego poziomu nauczania (studia/szkolenia w ramach kształcenia ustawicznego) należy zapewnić wysoką jakość kształcenia nauczycieli, gdyż, jak

²⁷ Por. *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli, COM(2007) 392 wersja ostateczna (2008/C 151/13).*

wspomniano na początku niniejszego raportu, przyczynia się to w pewnym stopniu do rozwój całych państw i grup społecznych.

3.3. Realia kształcenia nauczycieli w Polsce

W niniejszym podrozdziale zaprezentowane zostały te czynniki, które powodują spadek efektywności procesu kształcenia nauczycieli w Polsce. Przy czym ze względu na tematykę niniejszego raportu, rozważania skoncentrowano na praktycznym wymiarze tego kształcenia.

Teoretycznie polskie akty prawne wpisują się w proponowane przez UE wytyczne, jednak eksperci zwracają uwagę, że nie wszystkie zalecenia są realizowane w zadowalającym stopniu. Przykładowo, jak już sygnalizowano wcześniej, w polskim systemie kształcenia nauczycieli przeważa przygotowanie teoretyczne, a studenci mają jedynie niewielkie doświadczenie zdobyte w rzeczywistych warunkach przyszłej pracy (w trakcie praktyk odbywanych w szkołach i placówkach oświatowych). Jednocześnie, praktykom pedagogicznym niejednokrotnie brakuje ścisłego powiązania z zajęciami odbywanymi przez studentów, a godzinowy wymiar praktyk jest ograniczony do niezbędnego minimum²⁸. Tymczasem, eksperci są zdania, iż *brak miejsca na praktykę jako źródło wiedzy, brak warunków do uformowania u studentów osobistej wiedzy pedagogicznej, nie zbliża do nauczycielskiej pracy*

²⁸ Kucharska C., *Nauczyciel nowych czasów*, [w:] Andrzejak Z., Kacprzak L., Pająk K. (red.), *Polski system edukacji po reformie 1999 roku. Stan. Perspektywy. Zagrożenia*, t. 2, Fundacja „Edukacja XXI wieku”, Poznań-Warszawa 2005, s. 209.

zawodowej²⁹. Dodatkowo, w kontekście unijnych postulatów odnośnie kształcenia nauczycieli, można dostrzec, że w Polsce duży nacisk położony jest na przekazywanie studentom treści przedmiotów kierunkowych, podczas gdy mniejszą wagę przypisuje się działaniom wspierającym rozwój osobowości i postaw zawodowych przyszłych nauczycieli oraz posiadanych przez nich umiejętności psychologiczno-pedagogicznych³⁰. Absolwenci mają zatem znaczny zasób wiedzy przedmiotowej, lecz w mniejszym stopniu są przygotowani do jej przekazywania. Niestety brakuje praktycznych zajęć z zakresu metodyki nauczania czy rozwijania tzw. kompetencji wychowawczych (umiejętności miękkich, np. komunikacji czy mediacji), których w rzeczywistości często brakuje absolwentom. Polskiemu systemowi kształcenia nauczycieli w obecnej formie stawia się również ogólny zarzut, że o zdobyciu zawodu nauczyciela decyduje często wola i chęć studenta, które w pewnych przypadkach nie są poparte wymaganymi umiejętnościami i predyspozycjami. Innymi słowy w procesie kształcenia nauczycieli marginalną rolę odgrywa mechanizm weryfikacji i selekcji osób pragnących zdobyć ten zawód.

Praktyki pedagogiczne, przewidziane w treści aktów prawnych określających przebieg kształcenia przyszłych nauczycieli, mają umożliwić studentom m.in. poznanie środowiska szkolnego, zaznajomienie się z zasadami organizacji i funkcjonowania różnych placówek, ćwiczenie umiejętności dydaktycznych i wychowawczych w realnych warunkach. Jednak bez zapewnienia praktykantom

²⁹ Dylak S., *Nauczycielskie ideologie pedagogiczne a kształcenie nauczycieli*, [w:] Kruszewski K. (red.), *Pedagogika w pokoju nauczycielskim*, WSiP, Warszawa 2000, s. 186, [za:] Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, [w:] Andrzejak Z., Kacprzak L., Pająk K. (red.), *Polski system edukacji...*op. cit., s. 224.

³⁰ Kucharska C., *Nauczyciel nowych czasów...*op. cit., s. 209.

odpowiedniego wsparcia niezwykle trudne jest samodzielne osiągnięcie przez nich ww. założeń. W tym przypadku uwagę zwraca zwłaszcza postulat zapewnienia studentom należytej opieki podczas odbywania przez nich praktyk – zwłaszcza ze strony uczelni – oraz ściślejszej współpracy uczelni z placówkami, w których praktyki są realizowane, co w chwili obecnej często stanowi kwestię problematyczną³¹.

Z kolei opiekunowie ze strony instytucji oświatowej, w której odbywają się praktyki, niejednokrotnie mają trudności, aby zapewnić swoim podopiecznym wystarczające wsparcie, chociażby poprzez wspólne przygotowanie, a następnie omówienie przeprowadzonych zajęć. Opiekunami praktykantów powinni być najlepsi, doświadczeni nauczyciele, którzy za swój wysiłek będą odpowiednio wynagradzani. Tymczasem gratyfikacje finansowe dla opiekunów praktyk są niskie (ponadto w większości niepublicznych szkół wyższych – takie wynagrodzenie w ogóle nie jest przewidziane, gdyż tego typu placówki nie są zobligowane do jego wypłacania³²) i nie są w stanie wyzwolić dodatkowej motywacji oraz zaangażowania ze strony nauczycieli³³.

Problematyczna jest również kwestia terminu odbywania praktyk przez studentów – które są najczęściej realizowane przez nich we wrześniu. Powoduje to sytuację, gdzie w tym okresie do szkół

³¹ Zob. Zawadowski W., *Głos w sprawie kształcenia nauczycieli*, publikacja ISP we współpracy z CODN, Warszawa 2005, <http://www.isp.org.pl/files/15184530420359963001118066595.pdf> [data dostępu: 26.11.2010].

³² Kuzitowicz W., *O kształceniu do zawodu...*op. cit. [data dostępu: 26.11.2010].

³³ Oczywiście nie jest to równoznaczne ze stwierdzeniem, iż nauczyciele podejmują się opieki nad praktykantami – tylko ze względu na potencjalne korzyści finansowe, tym bardziej, że jak wspomniano są one niewielkie. Należy jednak założyć, że odpowiednia gratyfikacja finansowa mogłaby odnieść w tym względzie pozytywne efekty.

i placówek oświatowych zgłasza się znaczna liczba studentów, którzy ze względu na specyfikę organizacji roku szkolnego – nie są w stanie poznać różnorodnych aspektów funkcjonowania instytucji, do których zostali przyjęci na praktyki³⁴.

Kolejny obszar problemowy stanowi uzyskanie zaliczenia praktyk – student ma obowiązek prowadzić specjalny dziennik, który następnie zostaje podpisany przez opiekuna i potwierdza odbytą – w odpowiednim wymiarze godzin praktykę – uwzględniającą realizację określonych zadań przewidzianych w programie. Jednak bez ścisłej współpracy między uczelnią a placówką przyjmującą praktykanta, nie ma kontroli nad aspektami organizacyjnymi i merytorycznymi praktyki. W związku z tym praktyka może odbywać się tylko „na papierze”, zupełnie nie spełniając swojego zadania, jakim jest przygotowanie studenta do wykonywania zawodu w rzeczywistych warunkach.

3.4. Krajowe oraz międzynarodowe projekty dotyczące praktyk pedagogicznych

Nie ulega wątpliwości, że praktyki pedagogiczne są niezbędne w procesie kształcenia nauczycieli. Od absolwenta specjalizacji nauczycielskiej wymaga się bowiem posiadania określonych kwalifikacji i umiejętności m.in. znajomości psychologii, pedagogiki i dydaktyki, przygotowania do pracy z osobami ze środowiska szkolnego (uczniowie, koledzy-nauczyciele, rodzice) i pozaszkolnego, planowania i ulepszania własnych działań, sprawiedliwego oceniania uczniów, właściwego reagowania na różnorodne sytuacje

³⁴ Kuzitowicz W., *O kształceniu do zawodu...*op. cit. [data dostępu: 26.11.2010].

(np. umiejętnego rozwiązywania konfliktów między uczniami), przygotowania do pracy z uczniami zróżnicowanymi pod względem osobowości, temperamentu³⁵. Spełnienie tych wszystkich wymagań nie jest możliwe poprzez uczestnictwo jedynie w zajęciach teoretycznych, bez możliwości sprawdzenia swojej wiedzy oraz posiadanych kwalifikacji i zdolności w praktyce. Młodzi nauczyciele (zwłaszcza na początku swojej drogi zawodowej) często – w trakcie pracy z uczniami – bazują na doświadczeniach wyniesionych z lat szkolnych (np. na wnioskach z obserwacji pedagogów, których sami byli uczniami) lub w oparciu o posiadaną wiedzę teoretyczną, która jednak nie zawsze przystaje do rzeczywistych realiów. Ważna jest przy tym elastyczność w działaniu, bowiem w trakcie pracy zawodowej nauczyciele napotykają zróżnicowane sytuacje, w przypadku których właściwy sposób działania powinien stanowić syntetyczne połączenie odpowiednio dobranych: wiedzy teoretycznej, doświadczenia oraz umiejętności praktycznych. Jednak takie efektywne połączenie trzech ww. elementów jest możliwe tylko wtedy, gdy przyszli nauczyciele mają okazję realnie (a nie tylko w teorii) doświadczyć wielu sytuacji oraz wyzwań (w sferze edukacyjno-wychowawczej), a w efekcie – wypracować w praktyce szeroki repertuar zachowań i metod działania. Pierwszym, elementarnym etapem takiego gromadzenia doświadczeń i umiejętności – powinny być oczywiście praktyki pedagogiczne.

W tym miejscu należy podkreślić, że podejmowane są zróżnicowane inicjatywy mające na celu zwiększenie skuteczności systemu kształcenia nauczycieli, w tym praktyk pedagogicznych,

³⁵ Por. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. W sprawie standardów kształcenia nauczycieli* (Dz. U. 2004, nr 207, poz. 2110).

których odbycie przygotowuje studentów do efektywnego wykonywania tego zawodu. Eksperci, którzy współpracują ze sobą np. w ramach projektów „MISJA - PASJA - KOMPETENCJA - status nauczyciela i jego przygotowanie do zawodu”³⁶ czy „Edukacja XXI wieku”³⁷, próbują znaleźć optymalne rozwiązania dotyczące m.in. programu i przebiegu praktyk. Systematycznie opracowywane są również dokumenty unijne i krajowe, zawierające wskazówki oraz zalecenia dla podmiotów wywierających decydujący wpływ lub bezpośrednio uczestniczących w procesie kształcenia nauczycieli – dotyczące również praktycznego wymiaru tego procesu. Publikowane są także artykuły w prasie, specjalistycznych czasopismach i portalach branżowych. Prowadzone są również analizy systemu kształcenia nauczycieli – w tym analizy dotyczące programów praktyk pedagogicznych, czego przykładem jest projekt, w ramach którego przygotowany został niniejszy raport czy badania prowadzone przez pracowników Uniwersytetu w Tartu (Estonia)³⁸.

Zakres działań podejmowanych w ramach projektów, których tematyka dotyczy poszczególnych elementów procesu kształcenia nauczycieli, w tym również elementu realizacji programów praktyk pedagogicznych, jest zróżnicowany. Np. w 2004 roku rozpoczęła się realizacja projektu „Opiekun praktyk pedagogicznych w szkole”³⁹,

³⁶ Strona zawierająca materiały pokonferencyjne:

<http://www.rpo.gov.pl/index.php?md=1069&s=1> [data dostępu: 12.12.2010].

³⁷ Oficjalna strona konferencji: <http://konferencja.21.edu.pl/> [data dostępu: 12.12.2010].

³⁸ Edgar E., Raudsep I. *Perspectives for optimizing the student teachers' school practicum by learning Dutch, Estonian and Finnish principles and experiences of teacher education*, http://www.eera-ecer.eu/ecer-programmes/conference/ecer-2010/contribution/1392/?no_cache=1 [data dostępu: 24.11.2010].

³⁹ Walkiewicz B., *Opiekun praktyk pedagogicznych w szkole*, [w:] Sujak-Lesz K. (red.), *Kształcenie nauczycieli w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, Oficyna Wydawnicza ATUT Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2008.

organizowanego przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN, który po połączeniu z Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej został w 2010 roku przekształcony w Ośrodek Rozwoju Edukacji), we współpracy z Centrum Edukacji Nauczycielskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Istotą tego projektu stanowi organizacja szkoleń dla nauczycieli, w trakcie których zyskują oni wiedzę i umiejętności pomocne w przypadku pełnienia funkcji opiekuna praktyk pedagogicznych. W oparciu o przeprowadzone konsultacje (m.in. pracownicy naukowcy, nauczyciele, eksperci z ramienia CODN, psycholog) opracowano program szkoleniowy zawierający m.in. moduły dotyczące współpracy opiekuna praktyk z uczelnią i środowiskiem szkolnym oraz studentem-podopiecznym. Ostatnia edycja szkoleń w ramach w/w projektu odbyła się na przełomie lat 2009/2010.

Innym przykładem projektu zmierzającego do zwiększenia skuteczności praktyk pedagogicznych jest oparty na współpracy międzynarodowej „EU Train”⁴⁰, w którym udział wzięli m.in. przedstawiciele Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. Głównym celem powyższej inicjatywy było opracowanie efektywnego programu kształcenia nauczycieli fizyki i chemii, pracujących w krajach uczestniczących w projekcie (Polska, Finlandia, Estonia, Bułgaria). Za jeden z najważniejszych elementów tego procesu kształcenia uznano odbywanie praktyki pedagogicznej (z uwzględnieniem możliwości odbywania tego typu praktyk zarówno w kraju pochodzenia nauczyciela, jak i za granicą). W związku z powyższym podjęto działania ukierunkowane na wymianę doświadczeń z zakresu

⁴⁰ Przegiętka K., Turło J., *Europejski projekt EU Train*, [w:] „Nauczanie przedmiotów przyrodniczych. Biuletyn Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych”, Nr 2 (26)/2008, Toruń 2008.

organizacji praktyk pedagogicznych w krajach partnerskich, określenie elementów wspólnych programów praktyk realizowanych w krajach partnerskich oraz przygotowanie optymalnego programu praktyk dla nauczycieli fizyki i chemii. Opracowano również pewne rekomendacje służące podniesieniu jakości praktyk pedagogicznych. Zalecenia dotyczyły m.in. czasu trwania praktyk, współpracy opiekuna (mentora) i studenta, konieczności samodzielnego prowadzenia lekcji przez praktykantów, wynagrodzenia dla opiekuna, możliwości odbywania praktyki za granicą i organizacji specjalnych szkół ćwiczeń, w których odbywałyby się praktyki.

Wdrażane są również projekty, których celem jest zapewnienie studentom wysokiej jakości kształcenia poprzez umożliwienie im udziału w praktykach, które z jednej strony są odpowiednie do ich potrzeb, a z drugiej dostosowane do obowiązujących wymagań programowych. Przykładem takiej inicjatywy jest projekt „Poznać – zrozumieć – doświadczyć. Praktyczne przygotowanie do zawodu nauczyciela wczesnej edukacji” realizowany przez Wydział Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego⁴¹. Jego uczestnikami i zarazem beneficjentami są m.in. studenci pedagogiki specjalnej, edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego UŁ. Powyższy projekt przewiduje chociażby nawiązanie współpracy z różnymi placówkami (przedszkola, szkoły podstawowe), w których mogą być realizowane praktyki oraz przeszkolenie nauczycieli i pedagogów, którzy zgłoszą chęć udziału w projekcie, w charakterze opiekunów praktyk.

⁴¹Oficjalna strona internetowa projektu: <http://www.praktykipzd.uni.lodz.pl/> [data dostępu: 26.11.2010].

4. Metodologia analizy *desk-research* przeprowadzonej w ramach projektu

Niniejsza część raportu została przygotowana w oparciu o dane zgromadzone w trakcie analizy *desk-research* przeprowadzonej przez Wyższą Szkołę Humanitas w Sosnowcu. Poniżej przedstawiona została metodologia badania, natomiast w następnym rozdziale zaprezentowano uzyskane wyniki analizy – w odniesieniu do programów praktyk pedagogicznych realizowanych na kierunku pedagogika i na kierunku filologia angielska.

Realizację badania, polegającego na poddaniu analizie *desk-research* programów praktyk pedagogicznych, rozpoczęto od przeprowadzenia doboru próby badawczej, w której (ze względu na specyfikę projektu) miały znaleźć się uczelnie publiczne i niepubliczne prowadzące kształcenie: na kierunku pedagogika (specjalność zintegrowana edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym lub pokrewne) oraz na kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska). Autorzy badania przyjęli również, że w obu przypadkach podstawową grupę będą stanowiły uczelnie z terenu województwa śląskiego, realizujące kształcenie studentów w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym. W efekcie skompletowane zostały dwie listy podmiotów, które w województwie prowadzą wspomniane kierunki i specjalności. W rezultacie poddano analizie 6 programów praktyk śląskich uczelni w przypadku filologii angielskiej oraz 10 programów praktyk śląskich uczelni w przypadku pedagogiki.

W celu zwiększenia próby badawczej, co miało umożliwić uzyskanie szerszego oraz bardziej zróżnicowanego materiału empirycznego, do udziału w badaniu dobrano również – w oparciu

o dwa rankingi najlepszych uczelni czasopisma *Perspektywy* z 2010 roku – uczelnie spoza Śląska, na których realizowane są kierunki i specjalności analogiczne do w/w. Na podstawie analizy „Rankingu uczelni akademickich” oraz „Rankingu niepublicznych uczelni magisterskich” wybrano 10 uczelni (w przypadku pedagogiki) oraz 6 uczelni (w przypadku filologii angielskiej) zajmujące najwyższe miejsca w obu zestawieniach. Następnie do wskazanych podmiotów skierowano prośbę o udostępnienie programów praktyk, przy czym nie wszystkie uczelnie zgodziły się na przekazanie takich danych. Wobec powyższego zaproszenia wysyłano do tych szkół, które zajmowały kolejne miejsca w odpowiednich rankingach.

Po wskazaniu podmiotów, które ostatecznie zaliczono w skład próby badawczej, w odniesieniu do pozyskanych programów praktyk wyróżniono szereg kategorii analitycznych, które stanowiły podstawę przeprowadzenia analizy. Wspomniane kategorie zdefiniowano w następującym porządku: „podstawy prawne do budowy programu praktyk”, „cele praktyk pedagogicznych”, „funkcje dookreślone w programie”, „przewidywane zakładane efekty”, „dookreślenie miejsca odbywania praktyk”, „zaproponowane/wymagane formy aktywności na praktykach”, „czas praktyk”, „nadzór nad praktykami”, „obowiązki studenta”⁴², „obowiązki opiekuna praktyk”, „sposób finansowania praktyk”, „dokumentacja praktyk”, „różnice między praktykami organizowanymi dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych”. W przypadku niektórych z wyróżnionych kategorii analitycznych, uwzględniono odpowiadającą im pod względem tematycznym – określoną liczbę podkategorii. Jednocześnie,

⁴² Ta kategoria została zastosowana jedynie w przypadku analizy *desk-research* programów praktyk realizowanych na kierunku filologia angielska.

w odniesieniu do części podkategorii zastosowano stopniowanie. Przykładowo, kategoria analityczna „czas praktyk” posiadała cztery podkategorie pierwszego stopnia. W kolejności były to: „ogólna pula czasu na praktyki”, „przydział czasu na poszczególne zadania”, „przydział czasu na poszczególne placówki”, „usytuowanie praktyk w siatkach”. Z kolei ostatnia wymieniona podkategoria uwzględniała podział na pięć kolejnych podkategorii (były to zatem podkategorie drugiego stopnia względem głównej kategorii analitycznej), tj. „po I roku”, „po II roku”, „II rok studiów”, „III rok studiów”. Uwzględnienie takiej struktury w ramach analizy *desk-research* miało na celu jak największe doprecyzowanie oraz uszczegółowienie pozyskiwanych danych.

Jak zostało wcześniej wskazane praktyki pedagogiczne w ramach specjalności nauczycielskiej muszą spełniać określone wymagania, które zostały sformułowane np. w treści wspomnianego Rozporządzenia w sprawie standardów kształcenia nauczycieli. Należy jednocześnie wskazać, że brak jest formalnych (usankcjonowanych prawnie) dyrektyw dotyczących regulaminu czy programu takich praktyk, wzoru dokumentu czy choćby konkretnych wskazówek, jakie informacje w takim regulaminie powinny się znaleźć. W związku z tym władze uczelni samodzielnie tworzą mniej lub bardziej szczegółowe programy praktyk, zawierając w nich różne elementy m.in. cele, miejsce i czas odbywania praktyk czy sposób ich dokumentowania. Często zdarza się zatem, że te same kwestie w programach różnych uczelni są formułowane w różny sposób, co znacząco utrudnia porównywanie tych dokumentów.

5. Wyniki analizy desk-research programów praktyk pedagogicznych

W niniejszym rozdziale omówiono wyniki przeprowadzonej analizy desk-research programów praktyk pedagogicznych, które obowiązują na wybranych uczelniach wyższych prowadzących kształcenie na kierunkach pedagogika oraz filologia angielska. Szczególną uwagę poświęcono przede wszystkim omówieniu zagadnień związanych z celami praktyk, przewidywanymi efektami ich odbycia, wymiarem godzinowym oraz obowiązkami studenta.

5.1 Analiza programów praktyk na kierunku pedagogika

W ramach projektu analizie desk-research zostały poddane programy praktyk, realizowane na kierunku pedagogika, pozyskane z 20 uczelni wyższych zlokalizowanych w województwie śląskim i na pozostałych obszarach kraju (por. tab. 2).

Tabela 2. Uczelnie prowadzące kształcenie na kierunku pedagogika, których programy praktyk poddano analizie

	województwo śląskie	Polska
uczelnie publiczne	3 Uczelnie (3 UP woj. śl.)	3 Uczelnie (3 UP spoza woj. śl.)
uczelnie niepubliczne	7 Uczelni (7 UNP woj. śl.)	7 Uczelni (7 UNP spoza woj. śl.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

Treść większości programów praktyk niejednokrotnie wskazuje, jakie akty prawne lub też konkretne przepisy (wewnętrzne dokumenty) opracowane przez daną uczelnię (statut, uchwała senatu i in.) stanowią podstawę, na której program ten został opracowany.

W przypadku w/w uczelni podstawę przygotowania obowiązującego programu praktyk stanowiły:

- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli* (3 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 3 UP spoza woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.)
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia* (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 3 UP spoza woj. śl., 5 UNP spoza woj. śl.)
- *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 1991r. w sprawie studenckich praktyk zawodowych* (2 UNP spoza woj. śl.)
- *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.)
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 marca 2009r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli* (1 UNP spoza woj. śl.)
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2006r. w sprawie dokumentacji przebiegu studiów* (2 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.)
- zarządzenie rektora (2 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 3 UP spoza woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.)

- uchwała senatu (1 UNP spoza woj. śl.)
- statut uczelni (1 UNP spoza woj. śl.)
- regulamin studiów (1 UP woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.)
- integralna część planu studiów i programu kształcenia (1 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl., 2 UP spoza woj. śl., 4 UNP spoza woj. śl.)
- brak danych (3 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.)

Dokonując rozpatrzenia powyższych danych można zauważyć, że program praktyk jest najsilniej uwarunkowany innymi dokumentami – w przypadku jednej z UNP spoza woj. śl. (w treści programu praktyk tej uczelni znalazły się bowiem odwołania do aż 8 aktów prawnych oraz wewnętrznych dokumentów zawierających przepisy obowiązujące w ramach w/w uczelni). Zastanawiający jest natomiast fakt, iż w przypadku 2 UNP spoza woj. śl. programy praktyk jako jedną z podstaw wskazują *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 1991r. W sprawie studenckich praktyk zawodowych*, które obowiązywanie zostało uchylone⁴³. Natomiast w przypadku programów praktyk udostępnionych przez cztery uczelnie – w ich treści brak było danych wskazujących na konkretny akt prawny, stanowiący podstawę do przygotowania takiego programu.

Rozporządzenie w sprawie standardów definiuje poszczególne cele, których osiągnięciu powinno służyć odbycie przez studentów praktyki pedagogicznej (por. podrozdział 3.1). Przeprowadzona analiza programów praktyk na uczelniach

⁴³ Wg danych Internetowego Systemu Aktów Prawnych – *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 1991r. W sprawie studenckich praktyk zawodowych* (Dz. U. 1991, nr 73, poz. 323) zostało uchylone 1 września 2005 roku – w wyniku wejścia w życie *Ustawy z dnia 27 lipca 2005r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365) [data dostępu: 18.01.2011].

prowadzących kierunek pedagogika wykazała, że najważniejsze elementy z zakresu wskazanego w *Rozporządzeniu* zwykle są zawarte w programach. Jednakże, niektóre uczelnie zamieszczają w nich informacje bardziej szczegółowe, natomiast inne w ogóle nie podają celów praktyk (z grupy uczelni, które znalazły się w próbie badawczej stwierdzenie to dotyczy przede wszystkim uczelni niepublicznych, np. 2 UNP woj. śl.). Należy przy tym zaznaczyć, że również program praktyk realizowanych na jednej UP spoza woj. śl. nie zawiera informacji pozwalających na zidentyfikowanie celów praktyk).

W programach uczelni publicznych, niezależnie od ich lokalizacji (uczelnie śląskie oraz uczelnie spoza Śląska), najczęściej formułowano następujące cele:

- poznanie organizacji pracy w różnych typach szkół i placówek, a w szczególności tych, w których absolwenci mogą znaleźć zatrudnienie (13 przypadków);
- zdobycie wiedzy i kształtowanie umiejętności niezbędnych w przyszłej pracy zawodowej (11 przypadków)
- praktyczne przygotowanie do pracy zawodowej (10 przypadków);
- nabycie umiejętności planowania, prowadzenia, oceniania i dokumentowania zajęć (10 przypadków);
- pogłębienie procesu doskonalenia metodycznego i własnej organizacji pracy poprzez konfrontację przygotowania pedagogicznego z praktyką (10 przypadków).

Uczelnie z województwa śląskiego, oprócz w/w, wprowadzały do programów zapis, wedle którego jednym z celów praktyk jest kształtowanie przez studentów własnej kreatywności i innowacyjności (4 przypadki).

Natomiast pojedyncze publiczne uczelnie spoza województwa śląskiego wskazywały:

- nawiązanie kontaktów zawodowych (1 UP spoza woj. śl.);
- rozpoznawanie własnych predyspozycji zawodowych w różnych zakresach działania pedagogicznego (1 UP spoza woj. śl.);
- wdrażanie studentów do pogłębiania swej wiedzy i nabywania nowych, praktycznych umiejętności (2 UP spoza woj. śl.).

W przypadku uczelni niepublicznych, aż cztery (z czego trzy z województwa śląskiego) nie podawały w ogóle informacji na temat celu praktyk. Wśród pozostałych większość zawierała w swoich programach praktyk pedagogicznych takie cele, jak:

- poznanie organizacji pracy w różnych typach szkół i placówek, a w szczególności tych, w których absolwenci mogą znaleźć zatrudnienie (9 przypadków);
- nabycie umiejętności planowania, prowadzenia, oceniania i dokumentowania zajęć (7 przypadków);
- pogłębienie procesu doskonalenia metodycznego i własnej organizacji pracy
- nabywanie gotowości zawodowej do samodzielnej pracy zawodowej (7 przypadków);
- praktyczne przygotowanie do podjęcia pracy zawodowej (7 przypadków);
- poprzez konfrontację przygotowania pedagogicznego z praktyką (6 przypadków);
- zdobycie wiedzy i kształtowanie umiejętności niezbędnych w przyszłej pracy zawodowej (6 przypadków).

Niepubliczne uczelnie spoza województwa śląskiego za cel praktyk stawiały także:

- nabycie umiejętności obserwowania zajęć i dokumentowania jej (3 przypadki);
- nabycie umiejętności analizowania własnej pracy i jej efektów oraz pracy uczniów (3 przypadki);
- wdrażanie studentów do pogłębiania swej wiedzy oraz nabywania nowych, praktycznych umiejętności (4 przypadki).

Nieliczne z programów poddanych analizie zawierały informacje dotyczące przewidywanych efektów praktyk. Wśród uczelni zlokalizowanych na Śląsku brak tego typu danych odnotowano w przypadku 9 uczelni, natomiast w odniesieniu do uczelni spoza Śląska – w 6 przypadkach. Wśród ogółu uczelni niepublicznych jedynie jedna UNP woj. śl. i 2 UNP spoza woj. śl. odniosły się do tej kwestii – efektem praktyk ma być według ich programów nabycie umiejętności prowadzenia zajęć świetlicowych, ogólnorozwojowych i wyrównawczych w klasach I-III. Jedna UNP spoza woj. śl. wskazała ponadto nabycie umiejętności autorefleksji i analizy własnej pracy. Z kolei uczelnie publiczne (tylko w programach uczelni publicznych spoza woj. śląskiego, tj. 2 UP spoza woj. śl. znajdują się informacje na ten temat) za przewidywane, pożądane efekty praktyk uznały nabycie przez studentów umiejętności autorefleksji i analizy własnej pracy oraz nabycie przez nich umiejętności korzystania z literatury fachowej.

Zasadniczo, wymienione cele i przewidywane efekty są zgodne z wytycznymi zawartymi w *Rozporządzeniu dotyczącym standardów kształcenia nauczycieli*. Na podstawie analizy treści można bowiem stwierdzić, że zarówno cele jak i efekty wskazane

w poszczególnych programach praktyk odnoszą się przede wszystkim do poznania przyszłego środowiska zawodowego oraz praktycznego ćwiczenia nabytych w trakcie przygotowania teoretycznego (wykładów, ćwiczeń) wiedzy i umiejętności niezbędnych nauczycielowi (należy tu wymienić zwłaszcza planowanie i prowadzenie zajęć, ocenę pracy własnej i uczniów czy prowadzenie odpowiedniej dokumentacji).

W analizowanych programach praktyk, ani razu nie pojawiły się takie cele jak:

- możliwość wypracowania najbardziej efektywnych sposobów motywowania uczniów;
- możliwość zdobycia doświadczenia w pracy z uczniem reprezentującym specjalne potrzeby edukacyjne;
- nawiązanie kontaktów zawodowych;
- nabycie umiejętności posługiwania się fachową terminologią;
- nabycie umiejętności rozwiązywania problemów (także we współpracy z pedagogiem szkolnym).

Jednocześnie ani jeden z programów poddanych analizie nie wskazywał na wypracowanie skutecznych sposobów radzenia sobie ze stresem i sytuacjami trudnymi – jako przewidywany i zakładany efekt praktyk.

Oczywiście nie oznacza to, że w trakcie praktyk powyższe lub analogiczne założenia i efekty nie były w rzeczywistości osiągane. Być może są to kwestie do tego stopnia oczywiste, że ich zapisanie w programach nie jest wymagane. Niemniej jednak uwzględnienie ich w tego typu dokumentach mogłoby stanowić dobrą wskazówkę dla organizatorów i uczestników praktyk.

Wymiar godzinowy praktyk pedagogicznych to również jeden z wymogów, które są regulowane *Rozporządzeniem w sprawie standardów...* Zgodnie z zapisami prawnymi godzinowy wymiar praktyk zależy od trybu studiów i liczby specjalności, nie może być jednak mniejszy (oprócz studiów uzupełniających) niż 150 h. Oczywiście nie ma obowiązku zamieszczania w programie praktyk informacji na ten temat, ważne jest natomiast, aby studenci mieli zapewnioną w programie kształcenia odpowiednią ilość godzin praktyki zgodną z wymogami *Rozporządzenia*. W związku z powyższym tylko w niektórych z przeanalizowanych programów znalazły się dane dotyczące wymiaru godzinowego praktyk pedagogicznych. Te uczelnie publiczne, które podają takie informacje, przeznaczają na praktyki od 180, 200 lub 280h. Z kolei uczelnie niepubliczne w większości określają wymiar praktyk na 8 tygodni (5 z woj. śląskiego i 3 spoza woj. śląskiego). Istotny jest fakt, iż w programie praktyk jednej z UNP spoza woj. śl. zawarte zostało sformułowanie, że ich wymiar czasowy obejmuje 40h w ciągu 8 tygodni, co stanowi liczbę niewystarczającą w kontekście przepisów *Rozporządzenia w sprawie standardów...* Natomiast program 1 UNP spoza woj. śl. przewiduje, że praktyki pedagogiczne dla studentów tej uczelni mają trwać aż 300h.

Śląskie uczelnie publiczne w zasadzie nie podają informacji dotyczących terminu praktyk, jedynie 1 UP woj. śl. zaznacza, że studenci odbywają praktyki po I i II roku studiów. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku pozostałych uczelni publicznych – zlokalizowanych w innych regionach kraju – tylko jedna UP spoza woj. śl. wskazuje, że praktyki odbywają się po II roku studiów. Z kolei analiza programów praktyk uczelni niepublicznych na Śląsku

dostarcza informacji, że w przypadku tych placówek wymagane jest zrealizowanie praktyki w trakcie II i III roku studiów (3 UNP woj. śl.). Natomiast w odniesieniu do 1 UNP woj. śl. dodatkowo po I roku, w innej UNP woj. śl. po I i II roku, zaś w jeszcze innej UNP woj. śl. tylko po I roku studiów. Jedynie 1 UNP woj. śl. nie podaje żadnej informacji na ten temat. Z kolei studenci uczelni niepublicznych spoza województwa śląskiego mają praktyki po I (1 UNP spoza woj. śl.), po I i II (1 UNP spoza woj. śl.), na II i II (2 UNP spoza woj. śl.) albo tylko na III roku (2 UNP spoza woj. śl.). Natomiast w programie praktyk 1 UNP spoza woj. śl. nie zawarto w tego typu danych. Podsumowując informacje zgromadzone w trakcie analizy – terminy odbywania praktyk są zróżnicowane, czego głównym powodem jest fakt, że nie ma konkretnych wytycznych dotyczących tej kwestii.

Praktyki realizowane wg analizowanych programów odbywają się w większości przypadków (14 z 20 uczelni) zarówno w przedszkolu, jak i w szkole podstawowej. W przypadku 1 UP spoza woj. śl. studenci nie odbywają praktyk w przedszkolu. Natomiast programy 1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl. i 2 UNP spoza woj. śl. nie precyzują rodzaju placówek, w których organizowane są praktyki.

Niektóre uczelnie określają również czas przeznaczony na praktyki w danej placówce. Spośród uczelni publicznych 1 UP woj. śl. oraz 1 UP spoza woj. śl. zaznaczyły w programach, że zarówno w przedszkolu, jak i w szkole podstawowej student powinien spędzić ok. 3-4 tygodni. Podobne rozwiązania przyjęły trzy niepubliczne uczelnie śląskie. W przypadku 1 UNP woj. śl. przyjęto podział 30 i 150h odpowiednio na praktyki w przedszkolu i szkole podstawowej. Pozostałe 3 UNP woj. śl. nie podają tego typu informacji. Jeśli chodzi o uczelnie niepubliczne z innych województw,

to dwie z nich przewidują okres 3-4 tygodni na każdą z placówek, 1 UNP spoza woj. śl. określa tylko wymiar praktyk w szkole podstawowej (3-4 tygodnie), w pozostałych czterech przypadkach (1 UNP woj. śl. i 3 UP spoza woj. śl.) w programach brak danych na ten temat.

W analizowanych programach wskazywane były trzy główne zadania studenta-praktykanta: obserwacja, asystowanie oraz prowadzenie zajęć. Jednocześnie, część uczelni określiła ilość czasu przeznaczanego na niektóre z ww. aktywności.

W tab. 3 przedstawiono godzinowy wymiar czasu praktyk, który powinien zostać poświęcony na obserwację przez studentów zajęć prowadzonych przez doświadczonego nauczyciela.

Tabela 3. Ilość godzin przeznaczonych na obserwację według wybranych programów praktyk

	1 UNP woj. śl	1 UNP woj. śl	1 UNP woj. śl	1 UP spoza woj. śl
Obserwacja	2dni/1 tydzień	3 tygodnie (70h)	1 tydzień	2 dni

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

W tab. 4 przedstawiono godzinowy wymiar czasu praktyk, który powinien zostać poświęcony na asystowanie przez studentów w trakcie zajęć prowadzonych przez doświadczonego nauczyciela.

Tabela 4. Ilość godzin przeznaczonych na asystowanie według wybranych programów praktyk

	1 UP woj. śl	1 UNP woj. śl	1 UNP woj. śl
Asystowanie	3 tygodnie (70h)	2 tygodnie (40h)	1 tydzień

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

W tab. 5 przedstawiono natomiast godzinowy wymiar czasu praktyk, który studenci powinni poświęcić na samodzielne prowadzenie zajęć.

Tabela 5. Ilość godzin przeznaczonych na prowadzenie zajęć według wybranych programów praktyk

	1 UP woj. śl,	1 UNP woj. śl	1 UNP woj. śl
Prowadzenie zajęć	3 tygodnie (70h)	20-30h	2 tygodnie (40h)

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

Ponadto, w programach zawarte zostały informacje odnośnie konkretnych zadań i aktywności, których podjęcie jest wymagane od studenta w trakcie odbywania przez niego praktyk w placówce edukacyjnej. Najbogatsze są pod tym względem programy śląskich uczelni niepublicznych. Na przykład program 1 UNP woj. śl. zawiera aż 10 różnych pozycji, m.in.:

- samodzielne prowadzenie zajęć przez praktykanta – przygotowanie konspektów i materiałów dydaktycznych;
- uczestniczenie w organizowanych imprezach, uroczystościach szkolnych i zebraniach z rodzicami;

- sprawdzanie i poprawa zeszytów uczniów;
- ćwiczenia praktyczne w zakresie prowadzenia wszystkich form pracy z dziećmi z uwzględnieniem integracji w obrębie poszczególnych obszarów edukacyjnych;
- aktywne uczestnictwo w pełnieniu obowiązków nauczyciela-wychowawcy klasy.

Również dość szczegółowo określono te kwestie w programach 2 UNP woj. śl. (odpowiednio 10 i 8 punktów, m.in.: zapoznanie się z formami pracy edukacyjnej stosowanymi w przedszkolu lub realizowanie treści programowych w klasach I-III, samodzielne prowadzenie zajęć przez praktykanta - przygotowanie konspektów i materiałów dydaktycznych, omówienie z nauczycielem przebiegu prowadzonych zajęć, analiza "mocnych i słabych" stron zajęć). Wśród uczelni niepublicznych spoza województwa śląskiego, najwięcej (po 9) elementów w tym zakresie, wskazanych jest w przypadku programów 2 UNP spoza woj. śl.. Przy założeniu, że zadania te są faktycznie realizowane w trakcie praktyki, student ma szansę sprawdzić się w wielu różnych sytuacjach, np. w roli opiekuna i wychowawcy, podczas zajęć pozalekcyjnych i imprez, a także w kontaktach z rodzicami uczniów. Z kolei mniej korzystnie pod tym względem wypadają uczelnie publiczne – zarówno te zlokalizowane w województwie śląskim, jak i w pozostałych regionach kraju. Za wyjątkiem 1 UP spoza woj. śl. (ten program dość szczegółowo określa aktywności studenta np. ćwiczenia praktyczne w zakresie prowadzenia wszystkich form pracy z dziećmi z uwzględnieniem integracji w obrębie poszczególnych obszarów edukacyjnych czy samodzielne prowadzenie zajęć przez praktykanta – przygotowanie konspektów i materiałów dydaktycznych), ich programy zawierają

niewiele (4-5 punktów) informacji na temat aktywności studenta (co nie oznacza jednak, że działania takie, jak wymienione w programach uczelni niepublicznych, nie są w rzeczywistości podejmowane). Należy również zaznaczyć, że większość zapisów w tym względzie, które pojawiły się w programach uczelni publicznych, odnosi się nie tyle do kwestii związanych merytorycznie z praktyką pedagogiczną, lecz raczej do ogólnych zasad pracy, takich jak przestrzeganie dyscypliny, postępowanie zgodnie z regułami określonymi przez organizatorów praktyki (ze strony uczelni i placówki przyjmującej praktykanta), stosowanie się do obowiązujących przepisów BHP czy dbanie o ochronę danych. Tego typu ogólne sformułowania znajdują się również w większości programów praktyk uczelni niepublicznych.

Kolejnym ważnym elementem jest usystematyzowana dokumentacja, która umożliwia osiągnięcie wymiernych korzyści ze zrealizowania praktyk poprzez uporządkowanie zdobytej wiedzy (np. specjalne dzienniki praktyk czy konspekty lekcji) oraz stanowi podstawę oceny efektywności studenta i jakości odbytej praktyki (np. opinia opiekuna). Większość (16 przypadków) uczelni wymaga od studentów posiadania dziennika praktyk lub opinii/oceny opiekuna praktyk (15 przypadków). Niektóre uczelnie wprowadzają też inne – choć zdecydowanie mniej popularne – sposoby dokumentowania praktyk. Przykładowo są to konspekty prowadzonych lekcji lub raport z przebiegu całości praktyk. W obydwu przypadkach tego typu dokumenty były wymagane przez 4 uczelnie zlokalizowane na Śląsku.

Studenci uczelni publicznych uwzględnionych w analizie muszą uzyskać opinię od opiekuna oraz prowadzić dziennik praktyk. Jedyny wyjątek stanowi 1 UP woj. śl. – zamiast dziennika, studenci

sporządzają raport dotyczący całości praktyki. Z kolei w przypadku uczelni niepublicznych, aż pięć ze Śląska wymaga dokumentacji, w postaci, co najmniej dziennika praktyk i opinii opiekuna, ale np. 1 UNP woj. śl. dodatkowo wymienia arkusz obserwacji, arkusz samooceny, konspekty przeprowadzonych lekcji i arkusz ewaluacji praktyk wypełniony przez praktykanta. Niepubliczne uczelnie spoza województwa śląskiego skupiają się głównie na standardowych formach dokumentacji (dzienniku i opinii), jedynie 2 UNP spoza woj. śl. wymagają raportu z całości praktyk, a 1 UNP spoza woj. śl. – arkusza obserwacji zajęć. Niektóre uczelnie niepubliczne (1 UNP woj. śl. i 1 UNP spoza woj. śl.) nie podają w ogóle informacji dotyczących prowadzenia dokumentacji praktyk.

Część uczelni (8 śląskich uczelni i 4 uczelnie spoza województwa) dopuszcza również możliwość zaliczenia pracy zawodowej jako praktyki, pod warunkiem, że praca ta jest związana z problematyką praktyk (uczelnie przewidują taką możliwość, o ile charakter pracy oraz obowiązki zawodowe pozwalają osiągnąć cele oraz efekty przewidziane w programach praktyk). Na tego typu ewentualność, w przypadku województwa śląskiego, wskazuje treść programów praktyk dwóch uczelni publicznych, oraz wszystkich placówek niepublicznych oprócz jednej, w której programie w ogóle nie ma informacji na temat dokumentowania i zaliczania praktyki. Spośród pozostałych uczelni zaliczenie pracy jako praktyki jest możliwe na 1 UP spoza woj. śl. oraz 3 UNP spoza woj. śl..

Przy tworzeniu kategorii analitycznych, które zostały zastosowane w trakcie analizy programów praktyk, wzięto pod uwagę również kwestię nadzoru nad przebiegiem praktyk. Szczegółowe informacje w tym względzie zostały przedstawione w tab.6

Tabela 6. Nadzór nad praktykami wg programów praktyk, które poddano analizie

Uczelnia	opiekun praktyk ze strony uczelni	opiekun praktyk ze strony placówki	brak informacji w programie
2 UP woj. śl. 3 UNP woj. śl. 2 UP spoza woj. śl. 4 UNP spoza woj. śl.	1	0	0
1 UP woj. śl. 4 UNP woj. śl. 1 UP spoza woj. śl.	1	1	0
3 UNP spoza woj. śl.	0	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

Rozpatrując dane zaprezentowane w tab. 6 można zauważyć, że w przypadku dominującej większości programów poddanych analizie – nadzór nad przebiegiem praktyk pozostawał w gestii opiekuna ze strony uczelni. Wystąpiły natomiast przypadki, w których za sprawowanie nadzoru nad przebiegiem praktyk odpowiedzialność spoczywała zarówno na opiekunie ze strony uczelni, jak i na opiekunie ze strony placówki. Nie miała natomiast miejsca sytuacja, w której program praktyk przewidywałby powierzenie nadzoru wyłącznie opiekunowi ze strony placówki. Warto również wspomnieć, że w przypadku 3 UNP spoza woj. śl. w programach praktyk zabrakło informacji w tym zakresie.

Z pełnieniem nadzoru nad prawidłowym przebiegiem praktyk łączy się również zakres obowiązków, które powinny być realizowane

przez opiekuna praktyk ze strony uczelni lub opiekuna praktyk ze strony placówki.

W przypadku opiekuna ze strony uczelni, taka osoba była odpowiedzialna za:

- czuwanie nad właściwym przebiegiem praktyki (2 UP woj. śl., 5 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 5 UNP spoza woj. śl.);
- współpraca z opiekunem praktyk ze strony placówki (2 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.);
- wydanie skierowań na praktykę i oświadczeń, rozdanie programów, ustalenie kontroli praktyki oceny oraz terminu zaliczenia (3 UP woj. śl., 3 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 6 UNP spoza woj. śl.);
- ustalenie miejsca odbywania praktyk (2 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.);
- hospitowanie prowadzonych przez studenta zajęć (4 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zorganizowanie spotkania informacyjnego dla studentów przed rozpoczęciem praktyk (1 UP woj. śl., 3 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zaliczanie praktyki na podstawie dokumentacji dostarczonej przez studenta (1UP woj. śl., 5 UNP woj. śl., 4 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie się z dokumentacją dostarczoną przez studenta i ewaluacja przebiegu praktyki (1 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl.);
- pełnienie roli mediatora w sprawach spornych (2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie studentów z programem praktyk (1 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);

- przekazanie władzom uczelni sprawozdania z realizacji praktyk (1 UP woj. śl., 2 UNP woj. śl., 2 UP spoza woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie studenta z wymogami zaliczenia praktyk (1 UP woj. śl., 2 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- brak informacji w programie (1 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.).

Rozpatrując charakter, jaki miały obowiązki opiekunów praktyk ze strony uczelni należy wskazać, że najczęściej były to działania związane z czuwaniem nad właściwym przebiegiem praktyk oraz wydanie skierowań na praktykę i oświadczeń, rozdanie programów, ustalenie kontroli praktyki oceny oraz terminu zaliczenia (po 13 przypadków). W dalszej kolejności były do najczęściej wskazywanych obowiązków należały: współpraca z opiekunem praktyk ze strony placówki oraz zaliczanie praktyki na podstawie dokumentacji dostarczonej przez studenta (po 10 przypadków).

Opiekunowie praktyk ze strony placówki byli z kolei odpowiedzialni za:

- współpracę z opiekunem praktyk ze strony uczelni (3 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.);
- zapoznanie praktykanta z zasadami funkcjonowania szkoły, procedurami i regulacjami prawnymi, dokumentacją placówki (1 UP woj. śl., 4 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- udzielanie merytorycznych i metodycznych rad (1 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.)
- zachęcanie do stosowania różnych metod, technik i środków dydaktycznych (brak przypadków);

- sporządzenie opinii o studencie realizującym praktykę pedagogiczną (2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- ustalenie planu praktyk (3 UNP woj. śl., 2 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie ze sposobem prowadzenia lekcji wychowawczej (1 UP spoza woj. śl.);
- przekazanie wskazówek i rad płynących z własnego doświadczenia (1 UP spoza woj. śl.)
- omówienie ze studentem konspektów lekcji przed ich przeprowadzeniem (3 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.);
- brak informacji w programie (2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 3 UNP spoza woj. śl.);

Jeśli wziąć pod uwagę charakter obowiązków, które przypisywane są opiekunom praktyk ze strony placówki – można stwierdzić, że najczęściej polegają one na zapoznaniu praktykanta z zasadami funkcjonowania szkoły, procedurami i regulacjami prawnymi, dokumentacją placówki (7 przypadków).

Istotną kwestią, która zwraca uwagę podczas analizy programów praktyk pedagogicznych jest fakt, że właściwie żadna z uczelni nie zamieszcza w programie informacji dotyczących wynagrodzenia dla opiekuna praktykanta. Wyjątek stanowi 1 UP woj. śl., gdzie uczelnia wypłaca wynagrodzenie opiekunowi (zarówno ze strony uczelni jak i ze strony placówki przyjmującej praktykanta) chyba, że ten zrzeknie się gratyfikacji finansowej. W przypadku uczelni niepublicznych jedynie 1 UNP woj. śl. odnosi się w swoich programach do kwestii finansowania praktyk. Obie szkoły płacą opiekunom (ze strony uczelni i ze strony placówki), przy czym

w pierwszym przypadku podkreślone jest, że wysokość wynagrodzenia ustala Kanclerz.

Analiza programów praktyk została przeprowadzona również pod kątem wskazania ewentualnych różnic, jakie mogłyby wystąpić ze względu na tryb studiów, w jakim kształcą się uczestnicy praktyk. W zakresie sposobu organizacji (tj. czasu trwania praktyk) różnice pomiędzy praktykami organizowanymi dla studentów stacjonarnych i niestacjonarnych odnotowano w przypadku: 1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl. oraz 3 UNP spoza woj. śl.. Brak różnic pomiędzy praktykami odbywanymi na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych stwierdzono w przypadku 1 UNP woj. śl.. Brak informacji w w/w zakresie stwierdzono w przypadku programów praktyk 2 UP woj. śl., 3 UNP woj. śl..

5.2. Analiza programów praktyk na kierunku filologia angielska

W ramach projektu *Przez praktykę do zawodu – Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas* analizie desk-research poddano również programy praktyk 10 uczelni prowadzących kształcenie na kierunku filologia angielska ze specjalnością nauczycielską. Zestawienie uczelni, których programy praktyk przeanalizowano zostało zaprezentowane w tab. 7.

W trakcie procesu badawczego obejmującego analizę desk-research programów praktyk pedagogicznych w/w uczelni, stworzono zróżnicowaną listę czterdziestu jeden potencjalnych celów, których osiągnięcie przez studentów ma być możliwe dzięki odbyciu przez nich praktyk. Poszczególne programy, które poddano analizie,

zawierają jednak stosunkowo niewiele informacji odnośnie tej kwestii. Może to oznaczać, że większość uczelni w swoich programach nie wskazuje tak szerokiego spektrum celów odbycia praktyk albo formułuje je na dosyć wysokim poziomie ogólności. Tylko w przypadku kilku uczelni możliwe było wyróżnienie w ich programach praktyk więcej niż 10 celów. Najwięcej celów wymieniono w programie praktyk 1 UP spoza woj. śl. (aż 18 pozycji), natomiast w przypadku z uczelni śląskich – 1 UNP woj. śl. (13 pozycji).

Tabela 7. Uczelnie prowadzące kształcenie na kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska), których programy praktyk poddano analizie

	województwo śląskie	Polska
uczelnie publiczne	2 Uczelnie (2 UP woj. śl.)	4 Uczelnie (4 UP spoza woj. śl.)
uczelnie niepubliczne	4 Uczelnie (4 UNP woj. śl.)	4 Uczelnie (4 UNP spoza woj. śl.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy desk-research przeprowadzonej w ramach projektu

Wszystkie publiczne szkoły wyższe prowadzące kształcenie na kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska) w udostępnionych przez siebie programach podawały następujące cele praktyk:

- rozwijanie umiejętności wykorzystania wiedzy teoretycznej zdobytej na studiach.
- nabycie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;

- kształtowanie umiejętności niezbędnych w przyszłej pracy zawodowej;
- nabycie umiejętności prowadzenia obserwacji zajęć i jej dokumentowania;

Inne często wymieniane cele to:

- zapoznanie studenta z zajęciami i czynnościami wynikającymi z zadań statutowych szkoły, tzn. udziału w zebraniach, pracy w zespołach przedmiotowych, w zespole wychowawczym i/lub w zespole problemowo-zadaniowym (1 UP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- rozwinięcie umiejętności metodyczno-przedmiotowych (1 UNP woj. śl., 2 UP spoza woj. śl.).

Wśród śląskich uczelni niepublicznych, najwięcej celów (12 pozycji) odbycia praktyk pedagogicznych wskazanych zostało w programie 1 UNP woj. śl. – były to:

- nabycie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
- nabycie umiejętności prowadzenia obserwacji zajęć i jej dokumentowania;
- zapoznanie studenta z zajęciami i czynnościami wynikającymi z zadań statutowych szkoły, tzn. udziału w zebraniach, pracy w zespołach przedmiotowych, w zespole wychowawczym i/lub w zespole problemowo-zadaniowym;
- możliwość konfrontowania wiedzy teoretycznej związanej z nauczaniem języka obcego z rzeczywistością szkolną
- możliwość zaznajomienia się z proponowanymi obecnie metodami nauczania języków obcych, np. projekt

- możliwość zdobycia doświadczenia w pracy z różnymi grupami wiekowymi i różnymi poziomami zaawansowania językowego;
- możliwość zdobycia doświadczenia w zintegrowanym nauczaniu sprawności i podsystemów językowych na różnych poziomach zaawansowania
- rozwinięcie umiejętności metodyczno-przedmiotowych;
- nabycie umiejętności posługiwania się fachową terminologią
- rozwijanie umiejętności wykorzystania wiedzy teoretycznej zdobytej na studiach;
- kształtowanie właściwej motywacji do pracy;
- planowanie, realizacja, ocenianie wyników procesu kształcenia.

Dosyć szczegółowo kwestie celów praktyk traktuje również program 1 UNP spoza woj. śl.(14 pozycji). Programy pozostałych uczelni niepublicznych, zlokalizowanych zarówno w województwie śląskim, jak i w innych regionach zawierają tylko kilka tego typu elementów, przy czym najczęściej są to:

- rozwijanie umiejętności wykorzystania wiedzy teoretycznej zdobytej na studiach (3 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- poznanie organizacji pracy różnych typów szkół i placówek, a w szczególności tych, w których absolwenci mogą znaleźć zatrudnienie (1 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie studenta z zajęciami i czynnościami wynikającymi z zadań statutowych szkoły, tzn. udziału w zebraniach, pracy w zespołach przedmiotowych, w zespole wychowawczym i/lub w zespole problemowo-zadaniowym (1 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- nabywanie gotowości zawodowej do samodzielnej pracy zawodowej (1 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.).

W programach praktyk na kierunku filologia angielska (ze specjalnością nauczycielską) – podobnie jak w przypadku programów praktyk na kierunku pedagogika – rzadko pojawiały się lub też wcale nie były uwzględniane takie cele jak nabywanie umiejętności motywowania uczniów, praca z uczniem o specjalnych potrzebach czy poznawanie szerszego kontekstu przyszłego środowiska zawodowego (np. poznawanie funkcjonowania innych – niż szkoła – placówek oświatowych, nawiązywanie kontaktów zawodowych, czy współpraca z pedagogiem szkolnym). Zastanawiający jest natomiast fakt, że tylko nieliczne spośród wszystkich uczelni, które prowadzą przecież kształcenie na kierunku filologia angielska, odnoszą cele praktyk do specyfiki nauczania języków obcych. Pojedyncze programy praktyk (np. obowiązujące w ramach 2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.) nawiązują do nabywania doświadczenia w nauczaniu języka grup zróżnicowanych pod względem wieku i poziomu, sprawdzania efektywności różnych metod nauczania języka w środowisku szkolnym czy poznawania tzw. podstawy programowej w zakresie nauczanego języka. Natomiast żaden z programów poddanych analizie nie zawiera tak istotnego celu, jakim jest nabywanie i rozwijanie umiejętności z zakresu diagnozowania poziomu i zdolności językowych ucznia.

W treści analizowanych programów równie niewiele informacji można pozyskać na temat przewidywanych efektów praktyk. Dwa programy praktyk uczelni niepublicznych (1 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.) w ogóle nie uwzględniają takich danych. Trzy kolejne (1 UNP woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.) zakładają, że efektem praktyk będzie uzyskanie przez studenta doświadczenia w pracy nauczyciela języka obcego (w zakresie zarządzania czasem i klasą).

Natomiast programy 2 UNP woj. śl., do przewidywanych efektów praktyk zaliczają również – zapoznanie się z materiałami dydaktycznymi, które są wykorzystywane w pracy nauczyciela języka obcego.

W ramach opracowanych we własnym zakresie regulacji dotyczących organizacji oraz przebiegu praktyk uczelnie publiczne wskazują, co najmniej jeden przewidywany efekt praktyk. Podobnie jak w przypadku uczelni niepublicznych najczęściej tym przewidywanym efektem jest uzyskanie przez studentów doświadczenia w ramach obowiązków wykonywanych w pracy nauczyciela (2 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.). Program 1 UP spoza woj. śl. zwraca również uwagę na pożądany efekt praktyk w postaci zdobywania umiejętności autorefleksji i analizy własnej pracy oraz korzystania z literatury fachowej.

Poza 2 UP woj. śl. wszystkie uczelnie publiczne, których programy poddano analizie precyzyjnie określają całkowity wymiar godzinowy praktyk. Przy czym w przypadku 1 UP spoza woj. śl. wymiar ten wynosi 180h, natomiast program innej UP spoza woj. śl. przewiduje 150h praktyk. Studenci odbywają praktyki po I i II roku (1 UP spoza woj. śl.) albo na II i III roku (pozostałe uczelnie). Jednocześnie, w przypadku studiów jednolitych lub uzupełniających magisterskich, niektóre uczelnie przewidują praktyki również na IV roku (1 UP woj. śl.).

Z kolei spośród uczelni niepublicznych, cztery z sześciu programów precyzują terminy odbywania praktyk oraz definiują wymiar ich czasowy: 2 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.– 180h na II i III roku (1 UNP woj. śl. również po II roku, 1 UNP woj. śl. po IV), 1 UNP spoza woj. śl.– 150 h na II roku.

Studenci publicznych szkół wyższych odbywają praktyki głównie w szkołach podstawowych i gimnazjach, a w przypadku 1 UP spoza woj. śl. także w szkołach ponadgimnazjalnych. Informacji dotyczącej typu placówki, w której realizowane są praktyki nie podaje natomiast program 2 UP woj. śl., podobnie jak programy czterech z sześciu uczelni niepublicznych, które zostały uwzględnione w badaniu. W przypadku dwóch pozostałych placówek – 2 UNP woj. śl. – praktyki odbywają się w szkołach podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych.

Niektóre uczelnie dywersyfikują pulę godzin przeznaczoną na praktyki pomiędzy poszczególne rodzaje aktywności: obserwację, prowadzenie zajęć i ewentualnie inne rodzaje zadań, które powinny być realizowane przez studentów (por. tab. 8).

Większość programów poddanych analizie zawiera natomiast zapisy dotyczące konkretnych działań, których podjęcie jest wymagane od studentów odbywających praktyki. Obie publiczne szkoły spoza województwa śląskiego oczekują, że student wraz z nauczycielem-opiekunem omówią przeprowadzone lekcje, wskazując ich mocne i słabe punkty. Natomiast większość uczelni publicznych wymienia jako zadania studenta:

- obserwację zajęć prowadzonych przez nauczycieli języka obcego i sporządzenie konspektów lekcji – arkuszy obserwacyjnych;
- samodzielne prowadzenie zajęć przez praktykanta – przygotowanie konspektów i materiałów dydaktycznych.

Tabela 8. Wymiar godzinowy poszczególnych aktywności studentów według wybranych programów praktyk

Uczelnia	Obserwacja	Prowadzenie zajęć	Inne
1 UP spoza woj. śl.	Do 30h	30 – 70h 80 – 120h	-
1 UP spoza woj. śl.	30 – 70h	80 – 120h	-
1 UP woj. śl.	80 – 120h	-	- Praktyka pedagogiczna – 30h - Obserwacja (drugi język) – 30h
1 UNP woj. śl.	Do 30h	-	-
1 UNP spoza woj. śl.	30 – 70h	30 – 70h	Zapoznanie z pracą w szkole – 30h
1 UNP woj. śl.	Do 30h 30 – 70h	Do 30h	- Zapoznanie z pracą w szkole – 30h - Indywidualna praca z uczniem słabym/zdolnym – 50h - Przygotowanie zajęć, zapoznanie z dokumentacją szkolną, innymi zajęciami szkolnymi – 50-70 h - Godziny hospitowane – 30h

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy *desk-research* przeprowadzonej w ramach projektu

W przypadku uczelni niepublicznych większość również przewidziała w programie takie obowiązki jak obserwacja czy samodzielne prowadzenie zajęć, ponadto w większości programów

szkół niepublicznych pojawiło się także obowiązkowe prowadzenie dziennika praktyk (wszystkie szkoły niepubliczne oprócz 1 UNP spoza woj. śl.).

Kolejny element programów praktyk to lista obowiązków studenta, które student powinien realizować w związku z praktykami. W części dokumentów regulujących kwestię organizacji i przebiegu praktyk, tego typu działania studentów zostały zagregowane w ramach konkretnych podkategorii – w zależności od terminu ich wykonania (przed, w trakcie i po praktykach). Wobec powyższego można wyróżnić obowiązki studentów filologii angielskiej na specjalności nauczycielskiej, które tworzą pewnego rodzaju procedurę:

1. Przed praktykami

Spośród uczelni publicznych, tylko dwie (1 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.) odnoszą się do tej kwestii. Studenci przed rozpoczęciem praktyk mają przede wszystkim odebrać stosowne skierowania. 1 UP woj. śl. oraz 1 UP spoza woj. śl. zobowiązuje studenta także do zaopatrzenia się w dziennik praktyk i arkusze hospitacyjne. Niepubliczne uczelnie również wymagają od studentów odebrania skierowania na praktyki, zaopatrzenia się w dziennik praktyki i arkusze hospitacyjne (por. 1 UNP woj. śl.). Ponadto w programie 1 UNP woj. śl. znalazł się również wymóg odebrania porozumienia w sprawie organizacji praktyk oraz odbycia spotkania organizacyjnego z opiekunek praktyk.

2. W trakcie praktyk

Na podstawie wszystkich programów praktyk uczelni publicznych, które zostały poddane analizie, odnotowano, iż studenci

są zobowiązani do przedstawienia po każdym semestrze (od 3 do 6 semestru) wymaganych dokumentów w celu uzyskania zaliczenia od opiekuna praktyk. Natomiast wszystkie uczelnie publiczne, oprócz 1 UP woj. śl. wymieniają ponadto takie obowiązki jak:

- zapoznanie się z dokumentacją szkolną;
- zapoznanie się ze strukturą organizacyjną placówki;
- prowadzenie lekcji próbnych;
- obserwacje zajęć prowadzonych w placówce przez jej pracowników;
- konstruowanie konspektów lekcji;

Często od studentów wymaga się również:

- zapoznania się z zadaniami w danej placówce (1 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.);
- planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć (1 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.);
- prowadzenia dziennika praktyk (1 UP woj. śl., 2 UP spoza woj. śl.).

Także wszystkie niepubliczne uczelnie oczekują od studentów dostarczenia odpowiednich dokumentów po każdym semestrze (od 3 do 6 semestru). Zapewne jest to podyktowane sytuacją, w której tego typu określona (wymagana przez uczelnię) dokumentacja, stanowi formalną podstawę do uzyskania zaliczenia praktyki. Uczelnie ze Śląska podają dość zróżnicowane informacje dotyczące obowiązków studenta – w trakcie odbywania przez niego praktyk. W analizowanych programach szkół niepublicznych najczęściej uwzględniane były następujące obowiązki studentów:

- prowadzenie arkusza obserwacji zajęć (2 UNP woj. śl.);
- prowadzenie dziennika praktyk (1 UNP woj. śl.);

- konstruowanie konspektów lekcji (2 UNP woj. śl.);
- zapoznanie się ze strukturą organizacyjną placówki (2 UNP woj. śl.);
- planowanie, prowadzenie, dokumentowanie zajęć (2 UNP woj. śl.);
- obserwacja zajęć prowadzonych w placówce przez jej pracowników (3 UNP woj. śl.).

Większość uczelni niepublicznych spoza województwa śląskiego (2 UNP spoza woj. śl.), wśród szeregu obowiązków studentów w trakcie odbywania praktyki – wskazuje konieczność konstruowania konspektów lekcji. Ponadto dwie z nich wymieniają najczęściej trzy ostatnie obowiązki praktykantów, spośród tych które zostały przytoczone powyżej, a dodatkowo oczekują:

- zapoznania się z dokumentacją szkolną;
- zapoznania się z zadaniami w danej placówce;
- prowadzenia lekcji próbnych;
- prowadzenia zapisów z przebiegu praktyki pedagogicznej.

3. Po praktykach

Głównym obowiązkiem studenta (niezależnie od rodzaju uczelni, w której podjął on kształcenie) jest dostarczenie wszystkich dokumentów niezbędnych do uzyskania zaliczenia praktyki. Takim formalnym poświadczeniem pozytywnego zakończenia realizacji praktyk może być np. zaświadczenie o odbytej praktyce (1 UP woj. śl.), raport z całości praktyki (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl.) lub opinia opiekuna praktyk (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl.). 1 UP spoza woj. śl. wymaga również przeprowadzenia podsumowującej rozmowy studenta z opiekunem.

Praktyki pedagogiczne na kierunku filologia angielska o specjalności nauczycielskiej są obowiązkowe, wobec czego studenci są zobowiązani uzyskać ich zaliczenie. Poszczególne programy przewidują zróżnicowane formy dokumentacji praktyk, której prowadzenie jest – jak już zostało to wcześniej wspomniane – obowiązkiem studenta. W niektórych przypadkach konieczny/wystarczający do uzyskania zaliczenia jest jeden rodzaj dokumentu, natomiast w innych – nawet 3-4. Najbardziej popularną formę dokumentacji przebiegu praktyk stanowią konspekty przeprowadzonych lekcji (3 z 4 uczelni publicznych i 4 z 6 niepublicznych, których programy poddano analizie, wymaga od studentów tej formy dokumentacji). Niektóre uczelnie wymagają raportu z przebiegu praktyk, wypełnionych arkuszy obserwacji zajęć. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na przypadek 1 UNP woj. śl. – która jako jedyna szkoła wymaga arkusza ewaluacji praktyk i arkusza samooceny.

Analiza programów praktyk realizowanych przez studentów kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska) wykazała, że w każdym z rozpatrywanych przypadków nadzór nad przebiegiem praktyk pełnił zarówno opiekun ze strony uczelni, jak i nauczyciel pracujący w danej szkole, czyli opiekun ze strony placówki. Do obowiązków opiekuna praktyk ze strony uczelni należą:

- czuwanie nad właściwym przebiegiem praktyki (1 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- hospitowanie prowadzonych przez studenta zajęć (1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- kontakt opiekuna praktyk z placówką (1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);

- zapoznanie studentów z programem praktyk (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- złożenie sprawozdania z praktyk (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl.);
- zapoznanie studenta z wymogami zaliczenia praktyk (1 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zorganizowanie spotkania informacyjnego dla studentów przed rozpoczęciem praktyk (brak przypadków);
- zapoznanie się i ewaluacja dostarczonej przez studenta dokumentacji (1 UP woj. śl., 2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 2 UNP spoza woj. śl.);
- rola mediatora w sprawach spornych (1 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.).

Natomiast zgodnie z programami praktyk, które zostały poddane analizie, do obowiązków opiekuna praktyk ze strony placówki należą:

- udzielanie merytorycznych i metodycznych rad (1 UP woj. śl., 1 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zachęcanie do stosowania różnych metod, technik i środków dydaktycznych (1 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- sporządzenie opinii o studencie realizującym praktykę pedagogiczną (2 UNP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.);
- ustalenie planu praktyk (2 UNP woj. śl., 1 UNP spoza woj. śl.);
- zapoznanie z formą i treścią współpracy z rodzicami uczniów (1 UP spoza woj. śl.);
- pokazać lekcję wychowawczą (1 UP spoza woj. śl.);
- przekazać wskazówki i rady płynące z własnego doświadczenia (1 UP spoza woj. śl.);

- omówienie i ocenienie zajęć praktyk studenckich (1 UNP spoza woj. śl.);
- omówić ze studentem konspekt lekcji przed jej przeprowadzeniem (1 UP woj. śl., 1 UP spoza woj. śl.).

Zgodnie z zapisami zawartymi w analizowanych programach, udzielanie merytorycznych i metodycznych rad studentom odbywającym praktyki, stanowi obowiązek, którego wypełnianie jest najczęściej przypisywane opiekunom praktyk ze strony placówki,

Podobnie jak w przypadku programów praktyk na kierunku pedagogika, tak również w większości programów praktyk realizowanych przez studentów filologii angielskiej o specjalności nauczycielskiej, które zostały uwzględnione w trakcie analizy *desk-research*, nie ma informacji na temat finansowania praktyk. Jedynie programy 2 UP woj. śl. odnoszą się (choć w dosyć ograniczonym zakresie) do tej kwestii, gdyż w obu przypadkach uczelnia pokrywa koszty ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków. 1 UP woj. śl. wypłaca wynagrodzenie opiekunom ze strony placówki przyjmującej (przedszkola, szkoły podstawowej) oraz z ramienia uczelni natomiast na 1 UP woj. śl. koszty praktyk ponoszą studenci studiów niestacjonarnych.

6. Wnioski z analizy programów praktyk pedagogicznych

Niniejszy raport nie został opracowany z założeniem dokonania oceny stopnia efektywności poszczególnych programów praktyk, które zostały poddane analizie, ani wskazania modelowego rozwiązania w tym względzie. Opracowanie to zostało natomiast ukierunkowane na szczegółowe, a zarazem syntetyczne, przedstawienie najważniejszych informacji (pogrupowanych z zastosowaniem kategorii analitycznych) zawartych w obowiązujących obecnie programach praktyk na wybranych uczelniach (zlokalizowanych zarówno w województwie śląskim, jak i w innych regionach kraju) – prowadzących kształcenie na kierunku pedagogika oraz filologia angielska ze specjalnością nauczycielską.

Jak już wspomniano, nie istnieje jeden określony wzór programu praktyk ani nawet żadne szczegółowe wytyczne, co do jego konstruowania. Oczywiście najważniejsze założenia: cele, wymiar godzinowy, podstawowe działania, jakie w trakcie praktyk powinien podejmować student, znajdują swoją podstawę w odpowiednich aktach prawnych (np. *Rozporządzeniu w sprawie standardów...*). Są one jednak sformułowane bardzo ogólnikowo i stanowią jedynie swego rodzaju ramy, do których można się odnieść w momencie tworzenia programu praktyk. Jest to logiczne rozwiązanie, ponieważ owe ramy należy wypełnić treścią, która uwzględni zróżnicowaną specyfikę kształcenia nauczycieli poszczególnych przedmiotów np. języka obcego. Niemniej jednak wskazane byłoby ujednoczenie programów praktyk w odniesieniu do tych samych kierunków prowadzonych przez różne uczelnie (a przynajmniej określić jakieś

minimalne standardy specyficzne dla danej dziedziny). Taka inicjatywa mogłaby ułatwić organizację praktyk, zmaksymalizować korzyści wszystkich stron biorących w nich udział (tj. studenta, placówki przyjmującej oraz uczelni), a także umożliwić dokonanie kompleksowej oceny oraz pomiaru efektywności tych programów. Jednocześnie takie ujednoczenie, czy też stworzenie względnie jednolitego paradygmatu – stanowiącego obowiązujący wzór przygotowywania oraz wdrażania i realizacji programu praktyk – uwzględniałby zarówno potrzeby studentów (osoby, które odbyły praktyki wg danego programu – znają jego słabe i mocne strony), jak i najnowszy dorobek metodyczny – oraz sprawdzone rozwiązania, które do tej pory znajdowały swoje zastosowanie w praktyce.

Resumując, najważniejsze wnioski, które można sformułować na podstawie analizy *desk-research* programów praktyk pedagogicznych, przeprowadzonej w ramach projektu *Przez praktykę do zawodu – Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas*, są następujące:

- brak jest jednolitego wzorca programu praktyk pedagogicznych;
- występuje zgodność (choć niekompletna) zapisów funkcjonujących w programach praktyk z wytycznymi zawartymi w aktach prawnych regulujących kwestie organizowania oraz przebiegu praktyk pedagogicznych i kształcenia nauczycieli;
- w programach występują zróżnicowane (w zależności od uczelni) informacje oraz dyspozycje (a czasem ich zupełny brak) w zakresie poszczególnych kwestii związanych z organizowaniem i przebiegiem praktyk (np. kwestia wynagrodzenia dla opiekunów praktyk);

- w programach występują zróżnicowane, czasami nie do końca jasne i precyzyjne sformułowania dotyczące tych samych elementów praktyk (np. celów, zalecanych aktywności, obowiązków studentów, procedury podejmowania, przebiegu oraz zakończenia praktyk);
- w niektórych przypadkach zaobserwowano niewystarczającą (niezgodną z wytycznymi prawnymi regulującymi czasowy wymiar praktyk) ilość godzin praktyki;
- występuje dowolność określania terminu organizacji praktyki (po którym semestrze mają się odbywać);
- występuje dowolność w zakresie podziału czasu przeznaczonego na realizację praktyk w różnych typach placówek i w odniesieniu do poszczególnych działań (obserwacja, samodzielne prowadzenie zajęć itd.);
- w programach praktyk powszechny jest brak odniesień do specyfiki przedmiotu, którego w przyszłości będzie uczyła osoba odbywająca praktyki;
- występuje zróżnicowanie wymaganych przez uczelnie form dokumentowania przebiegu praktyk.

Z przeprowadzonej analizy wynika zatem, że porównywanie programów praktyk pedagogicznych stanowi na chwilę obecną czynność niezwykle trudną i pracochłonną. Ponadto nie jest wskazane traktowanie konkluzji sformułowanych na podstawie tej analizy jako powszechnie obowiązujących (np. w odniesieniu do ogółu programów praktyk pedagogicznych realizowanych na wszystkich polskich uczelniach). Uzasadnione jest wypracowanie oraz upowszechnienie szeregu szczegółowych rekomendacji – odnośnie zarówno samego przygotowywania, jak i realizacji programów praktyk. Jest to działanie

istotne, gdyż tylko w ten sposób możliwe stanie się zwiększenie jakości i efektywności praktyk pedagogicznych. W tym względzie najważniejszym zagadnieniem pozostaje kwestia, czy praktyki rzeczywiście spełniają swoją rolę – m.in. pozwalając przyszłym nauczycielom na zdobycie pierwszych doświadczeń zawodowych, poznanie przez nich specyfiki pracy w szkole (lub innym typie placówki oświatowej) oraz zapewnienie tym osobom możliwości skonfrontowania zdobytej wiedzy teoretycznej z praktyką oraz rzeczywistymi warunkami wykonywania zawodu nauczyciela.

Niemniej jednak ujednolicony oraz unowocześniony wzór, będący jednocześnie zgodny z regulacjami zapisanymi w treści odpowiednich aktów prawnych, ułatwiłby opracowanie programu efektywnych praktyk, a w dalszej kolejności – również jego wdrożenie.

Bibliografia

- Chodorowska-Chromiec M., *Nauczyciel – kto to?*, <http://89.174.255.22/nowewszkole/archiwum/2003/12/nauczyciel.html> [data dostępu: 22.11.2010]
- *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf [data dostępu: 25.11.2010]
- Dylak S., *Nauczycielskie ideologie pedagogiczne a kształcenie nauczycieli*, [w:] Kruszewski K. (red.), *Pedagogika w pokoju nauczycielskim*, WSiP, Warszawa 2000
- Edgar E., Raudsep I. *Perspectives for optimizing the student teachers' school practicum by learning Dutch, Estonian and Finnish principles and experiences of teacher education*, http://www.eera-ecer.eu/ecer-programmes/conference/ecer-2010/contribution/1392/?no_cache=1 [data dostępu: 24.11.2010]
- Jakóbowski J., *Praktyki pedagogiczne w procesie edukacji nauczycieli* [w:] Ossowski R. (red.), *System kształcenia i doskonalenia nauczycieli: materiały z konferencji naukowej w Bydgoszczy*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1994
- Jankowska M., *Rola nauczyciela w kształtowaniu dojrzałej osobowości ucznia* [w:] Jaworska A, Zalewska S. (red.), *Myśl pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, Wydawnictwo SWPR, Warszawa 2006

- Kelly M. i in., *European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference. Final Report*, http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc477_en.pdf [data dostępu: 26.11.2010].
- Kucharska C., *Nauczyciel nowych czasów*, [w:] Andrzejak Z., Kacprzak L., Pająk K. (red.), *Polski system edukacji po reformie 1999 roku. Stan. Perspektywy. Zagrożenia*, t. 2, Fundacja „Edukacja XXI wieku”, Poznań-Warszawa 2005
- Kuzitowicz W., *O kształceniu do zawodu nauczyciela*, http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html [data dostępu: 25.11.2010]
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, ŻAK, Warszawa 1995
- *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli COM (2007) 392 wersja ostateczna (2008/C 151/13)*
- Orlikowska K., *Tendencje w kształceniu wstępnym nauczycieli w wybranych krajach Unii Europejskiej (na przykładzie Anglii, Francji i Niemiec)*, <http://www.bolgraph.com.pl/ftp/publikacje/7808.pdf> [data dostępu: 25.11.2010]
- Muchacka B. (red.), Kogut W. (współprac.), *Kształcenie nauczycieli przyszłej szkoły*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006
- Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005

- *Praca w zawodzie nauczyciela nieopłacalna*, <http://www.egospodarka.pl/45510,Praca-w-zawodzie-nauczyciela-nieoplacalna,1,39,1.html>[data dostępu: 22.11.2010]
- Przegiętka K., Turło J., *Europejski projekt EU Train*, [w:] „Nauczanie przedmiotów przyrodniczych. Biuletyn Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych”, Nr 2 (26)/2008, Toruń 2008
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. W sprawie standardów kształcenia nauczycieli* (Dz. U. 2004, nr 207, poz. 2110)
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009r. W sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz. U. 2009, nr 50, poz. 400)
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007r. W sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki* (Dz. U. 2007, nr 164 poz. 1166)
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2006r. W sprawie dokumentacji przebiegu studiów* (Dz. U. 2006, nr 224, poz. 1634)
- *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 1991 w sprawie studenckich praktyk zawodowych* (Dz. U. 1991, nr 73 poz. 323)

- *Ustawa z dnia 27 lipca 2005r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365)
- Walkiewicz B., *Opiekun praktyk pedagogicznych w szkole*, [w:] Sujak-Lesz K. (red.), *Kształcenie nauczycieli w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, Oficyna Wydawnicza ATUT Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2008
- Wiłkomirska A. *Kształcenie nauczycieli - stare i wiecznie żywe dylematy. Materiały konferencyjne MISJA - PASJA - KOMPETENCJA - status nauczyciela i jego przygotowanie do zawodu*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/1139859908.DOC> (data dostępu 25.11.2010).
- Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, [w:] Andrzejak Z., Kacprzak L., Pająk K. (red.), *Polski system edukacji po reformie 1999 roku. Stan. Perspektywy. Zagrożenia*, t. 2, Fundacja „Edukacja XXI wieku”, Poznań-Warszawa 2005
- Włoch S., *Kształcenie nauczycieli w szkołach wyższych – szanse i zagrożenia* [w:] Smak E. (red.), *Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli wobec założeń europejskiej polityki edukacyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003
- Zawadowski W., *Głos w sprawie kształcenia nauczycieli*, publikacja ISP we współpracy z CODN, Warszawa 2005, <http://www.isp.org.pl/files/15184530420359963001118066595.pdf> [data dostępu: 26.11.2010].

Spis tabel

Tabela 1. Wymiar godzinowy praktyk pedagogicznych w przypadku okresowego trybu studiów.....	21
Tabela 2. Uczelnie prowadzące kształcenie na kierunku pedagogika, których programy praktyk poddano analizie.....	43
Tabela 3. Ilość godzin przeznaczonych na obserwację według wybranych programów praktyk.....	52
Tabela 4. Ilość godzin przeznaczonych na asystowanie według wybranych programów praktyk.....	53
Tabela 5. Ilość godzin przeznaczonych na prowadzenie zajęć według wybranych programów praktyk	53
Tabela 6. Nadzór nad praktykami wg programów praktyk, które poddano analizie	57
Tabela 7. Uczelnie prowadzące kształcenie na kierunku filologia angielska (specjalność nauczycielska), których programy praktyk poddano analizie.....	62
Tabela 8. Wymiar godzinowy poszczególnych aktywności studentów według wybranych programów praktyk	68